

”Ettei olla vaan joku perhe paperilla”

Systeminen lastensuojelu vanhempien näkökulmasta

Maiju Marttinen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
2021

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Ettei olla vaan joku perhe paperilla” – Systeminen lastensuojelu vanhempien näkökulmasta

Tekijä: Maiju Marttinen

Tutkinto-ohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 64

Vuosi: 2021

Tiivistelmä:

Tämä tutkimus käsittelee vanhempien käsityksiä systeemisestä lastensuojelusta. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto koostuu Essoten (Etelä-Savon sosiaali- ja terveystieteiden kuntayhtymä) lastensuojelun avohuollon seitsemän asiakkaan haastattelusta. Kaikki haastatellut asiakkaat ovat vanhempia. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia käsityksiä vanhemmilla on systeemisestä lastensuojelusta ja onko systeemillä toimintamallilla ollut vaikutuksia perheiden arkeen. Tarkoituksena on myös selvittää millaisilla tekijöillä eli mekanismeilla on merkitystä lastensuojelun systeemisessä työskentelyssä.

Tässä tutkimuksessa haastatellut vanhemmat ajattelivat systeemisen lastensuojelun olevan perheen tilanteen kartoittamista erilaisissa tapaamisissa ja tiimikokouksissa. Systeminen lastensuojelu on oikeanlaisen avun löytämistä ja antamista, joskus monimutkaisessakin perhetilanteessa. Vanhempien mukaan moniammatillinen työskentely antoi eri näkökulmia perheen tilanteeseen. Systeemisen työskentelyn mekanismeiksi nousivat haastatteluista reflektio, kohtaaminen, kuulluksi tuleminen, osallisuus sekä apu ja tuki.

Tiimikokous nousi haastatteluista paikaksi, jossa reflektoiden oli turvallista käydä perheen tilannetta läpi ja etsiä ratkaisumalleja. Tiimikokous myös vahvisti osallisuuden ja kuulluksi tuleminen kokemuksia. Kuulluksi tuleminen ja kohtaamisen kokemukset vahvistivat luottamusta ja avointa vuorovaikutussuhdetta työntekijän ja asiakkaan välille.

Asiasanat: systeemiteoria, systeminen toimintamalli, lastensuojelu, kriittinen realismi

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällys

1 JOHDANTO	4
2 SYSTEEMITEORIAM	7
2.1 Systemiteorioiden tausta	7
2.2 Systemiteorioiden käsitteet ja perusolettamukset	9
2.3 Ekologinen systemiteoria	10
3 SYSTEEMINEN LASTENSUOJELU	14
3.1 Hackneyn malli	14
3.2 Systemisen toimintamallin keskeiset periaatteet.....	19
3.3 Systemisen toimintamallin rakenne lastensuojelutyössä	22
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	23
4.1 Tutkimustehtävät	23
4.2 Aineiston kerääminen	27
4.3 Aineiston analyysi.....	30
4.4 Tutkimuksen eettiset näkökulmat ja tutkijan positio	33
5 TUTKIMUSTULOKSET	36
5.1 Vanhempien käsityksiä systemisestä lastensuojelusta.....	36
5.2 Millaisilla tekijöillä on merkitystä systemisen lastensuojelun työskentelyssä	39
5.2.1 Systemisen lastensuojelumallin työskentely.....	39
5.2.2 Systemisen toimintamallin mekanismit.....	40
5.2.3 Systemisen lastensuojelun toteuttaminen	47
5.2.4 Muutokset perheen arjessa.....	49
6 YHTEENVETO	52
6.1 Keskeiset tutkimustulokset	52
6.2 Pohdinta	55
LÄHTEET	58
LIITE 1	
LIITE 2	
LIITE 3	

1 JOHDANTO

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö on moniulotteista. Sen tavoitteena on edistää perheiden arjessa muutosta parempaan, vahvistaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä lisätä perheiden vaikutusmahdollisuuksia. Ihmisoikeudet, kollektiivinen vastuu ja monimuotoisuuden kunnioittaminen ovat sosiaalityön ydintä. Sosiaalityön tavoitteena on oikeudenmukaisuutta ja ihmisoikeuksia edistämällä vähentää köyhyyttä ja eriarvoisuutta. (Palattiyil, Sidhva, Pawar, Shajahan, Cox & Anand 2018, 1044.) Sosiaalityössä ja lastensuojelussa on kehitetty erilaisia toimintamalleja työskentelyn tueksi ja tässä työssä esiteltävä systeeminen toimintamalli on yksi niistä.

Lastensuojelu haastaa työntekijöitään kohtaamaan lasten ja perheiden haasteet yhdessä perheiden kanssa. Lastensuojeluilmoitusten määrä on kasvanut viime vuosien aikana Suomessa ja vuonna 2019 tehtiin koko maassa 156 200 ilmoitusta 83 090 lapsesta ja nuoresta. Vuonna 2019 lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa koko maassa oli 44 033 alle 18-vuotiasta lasta ja nuorta. Määrä väheni edellisestä vuodesta reilulla tuhannella. Etelä-Savon alueella tehtiin vuonna 2019 yhteensä 3752 lastensuojeluilmoitusta 1987 lapsesta ja nuoresta, ja lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa oli 1280 alle 18-vuotiasta lasta ja nuorta. Määrä on pysynyt samana verrattuna edelliseen vuoteen. (Lastensuojelu 2019.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella vanhempien käsityksiä systeemisestä lastensuojelusta Essoten (Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä) lastensuojelun avohuollossa. Tutkimus on kvalitatiivinen haastattelututkimus. Tutkimuksen lähestymistapana on fenomenografia, jossa tutkitaan ihmisten käsityksiä ilmiöistä, kuten systeemisestä lastensuojelusta (Metsämuuronen 2005, 210). Tutkimukseni viitekehyksenä on systeeminen teoriasuuntaus ja tieteenfilosofisena lähtökohtana kriittinen realismi. Systeemisen lastensuojelun toimintamalli on ajankohtainen, sillä sitä on kehitetty ja juurrutettu Suomeen hallituksen Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) mukaisesti vuodesta 2016 alkaen ja nyt jatkettu SyTy -hankkeen voimin vuoden 2019 aikana. Suomen mallia systeemisestä lastensuojelusta on kehitetty ja pyritään kehittämään jatkossakin. (SyTy 2019.)

Koulutukset systeemisestä lastensuojelusta on aloitettu vuonna 2016 Lape-hankkeen myötä, jossa lastensuojelun kehittäminen oli yksi hankkeen painopisteistä. Essotessa koulutukset alkoivat vuonna 2017 ja jatkuvat edelleen tätä tutkimusta kirjoittaessa tammikuussa 2021. Käytännön kautta on kirkastunut, mitä systeeminen toimintamalli on, ja sen kautta on pyritty kehittämään myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluttajakoulutusta. Koulutusten materiaalia on kehitetty THL:ssä ja kouluttaja Susan Pitkäsen (2020) mukaan koulutusmateriaali on tällä hetkellä hyvää.

Systeemiteorian käsitteet ovat syntyneet muilla tieteenaloilla, mutta niitä on kehitetty myös sosiaalityön piirissä ja sovellettu sosiaalityössä. Systeemiteorian ydin on ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksen tunnistaminen eri systeemeissä ja sen näkökulman hyödyntäminen sosiaalityössä. Systeemiteorian etuna on, että sen avulla voidaan tarkastella yksilöä ja tähän liittyvien järjestelmien välistä vuorovaikutussuhdetta. Systeemiteorian avulla voidaan jäsentää erityyppisiä haasteita, joita kohdataan yksilöiden arjen tasolla. Sosiaalityön käytännölle systeemiteoreettinen tietoperusta antaa tavan tarkastella asiakkaan elämää totutusta poikkeavasta kehyksestä. (Healy 2014, 135.)

Systeemisen lastensuojelun toimintamallia on arvioitu viime vuosina Lape-hankkeen ja THL:n toteuttamana. Raportteja on tuotettu systeemisen mallin käyttöönotosta ja juurruttamisesta. Systeeminen lastensuojelu on uusi ilmiö Suomessa. Tutkimuksia systeemisestä toimintamallista sosiaalityössä on vähän, niin Suomessa kuin ulkomailla. Tutkimukset ja raportit ovat pääosin työntekijöiden ja organisaation näkökulmista (THL). Asiakastyön ja asiakkaiden näkökulmista tutkimusta on vähän.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen vanhempien käsityksiä systeemisen lastensuojelun toimintamallista. Systeeminen toimintamalli pohjautuu systeemiteoreettiseen ajatteluun, jossa ajattellaan muutosten tapahtuvan vuorovaikutuksessa. Tutkimusta kirjoittaessa tutustuin kriittisen realismin teoriaan. Ajattelen, että kriittisen realismin ajatus, jossa todellisuudessa tapahtuu asioita, joita emme voi havainnoida, voidaan yhdistää systeemiseen ajatteluun. Systeemissämme tapahtuvat muutokset vaikuttavat koko systeemiin, ei vain siihen, jota muutos koskee. Sen vuoksi olen valinnut tutkimukseni teoreettiseksi lähtökohdaksi systeemiteoriat sekä tutkimuksen tietoteoriaksi kriittisen realismin.

Kriittinen realismi sosiaalityöissä pyrkii ymmärtämään teoreettisia selityksiä havaintomaailman ilmiöille, jossa selitykset pyrkivät tuomaan esille taustalla olevia rakenteita ja kausaalisia mekanismeja (Töttö 2006, 48). Näin voimme pyrkiä ymmärtämään sekä tutkimaan niitä mekanismeja, jotka vaikuttavat perheen systeemissä systeemisen lastensuojelun toimintamallin työskentelyssä.

Realismin mukaan todellisuus on olemassa riippumatta siitä, mitä siitä tiedämme ja havainnoimme. Tutkimuksen tekemisessä jokaisella on oma todellisuus ja tosiasiat ovat teoriasta riippuvaisia. Realismin mukaan tutkimuksessa ei ole yhä ainoa tapaa saada luotettavaa tietoa reaalisesta todellisuudesta. Erilaiset tulkinnat eivät kuitenkaan ole samanarvoisia, vaan todellisuutta voi vastata jokin tietty teoria toista paremmin. (Danermark 2002, 29; Harrikari 2008, 13-14; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 186.)

Kriittisen realismin mukaan tutkiessamme perheen systeemiä ja siihen vaikuttavia tapahtumia systeemisen lastensuojelun toimintamallin näkökulmasta voi olla mahdollista löytää tutkimuksen keinoin mekanismeja, jotka ylläpitävät tai muuttavat perheen systeemiä (ks. Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009). Perheenjäsenet ovat systeemissään vuorovaikutuksessa toisiinsa sekä rakenteisiin. Kriittinen realismi voi auttaa meitä ymmärtämään systeemissä vaikuttavia mekanismeja, systeemin vuorovaikutussuhteita ja mekanismeja, joilla voi olla merkitystä perheen hyvinvointiin. Tässä tutkimuksessa on tarkoituksena tutkia niitä mekanismeja, jotka vaikuttavat perheen systeemissä systeemisen lastensuojelun toimintamallin työskentelyssä.

Kriittinen realismi sosiaalityössä ohjaa meitä kysymään, selvittämään enemmän ja syvemmälle, jotta voisimme mahdollisimman hyvin ymmärtää perheen arkea heidän systeemissään. Toisaalta kriittinen realismi auttaa lisäämään ymmärrystä, ettei ole vain yhtä totuutta vaan voi olla monta eri tulkintaa sekä vaihtoehtoa. (ks. Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009.) Tämä voi auttaa ymmärtämään miksi lastensuojelun työntekijöiden ja perheiden näkemykset perheen tilanteesta voivat olla erilaisia, ja tilanteista tehdään erilaisia tulkintoja. Ymmärtääksemme perheen systeemiä, olen tässä tutkimuksessa kuvannut systeemiteorioita luvussa 2 ja systeemisen toimintamallin keskeisiä periaatteita ja rakenteita luvussa 3. Voidaksemme ymmärtää ja tulkita vanhempien käsityksiä systeemisestä lastensuojelusta sekä mekanismeista joilla on merkitystä työskentelyssä, tulee meidän kriittisen realismin mukaan tutkimalla pyrkiä löytämään ne piilossa olevat mekanismit millä on merkitystä systeemisen lastensuojelun työskentelyssä.

2 SYSTEEMITEORIAT

2.1 Systeemiteorioiden tausta

Systeemiteoriat tarjoavat tapoja ymmärtää ongelmia ja kysymyksiä. Sosiaalityön kehittäminen on viime vuosina kiinnittynyt systeemiteoreettiseen ajatteluun, mikä on kehittänyt myös systeemiteoriaa. Uudet tutkimustiedot ovat kehittäneet teoriaa eteenpäin ja täydentäneet aikaisemmin tutkittua. Systeemisen teorian diskurssit ovat syntyneet sosiaalityön ulkopuolisista diskursseista. Vaikka pääsisältö on tarkoitettu muualle, auttavat ne ymmärtämään, ohjaamaan ja selittämään sosiaalityötä. (Healy 2014, 115.)

Jo 1900-luvun alussa Mary Richmond (1917) on todennut, että sosiaalityössä tulisi huomioida ”yksilö tilanteessa”. Yksilön henkilökohtaiset ja sosiaaliset muutokset omassa elämässään vaikuttavat yksilön toimintaan. Yhteistyö ja osallisuus sosiaalityössä juontavat juurensa 1900-luvun alkuun Mary Richmondin ja Jane Addamsin (1922) työhön. Nykypäivänä sosiaalityön teoriat pitävät sisällään ajatuksen, että vuorovaikutus sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä on muutoksen keskeinen väline. Systeemiteorian keskusajatuksen nosti esiin sosiologi Frank Hankins 1930-luvulla ”*Person in environment*” -näkökulmassa, jossa ihminen huomioidaan kokonaisuutena omassa ympäristössään. Sosiaalityön ydinosuamista on haettu alkuun psykologian teorioista. Painopiste sosiaalityössä muuttui 1960 -luvulla ihmiseen ja hänen ympäristöönsä, ja näin palautui tämä teoreettinen näkökulma sosiaalityöhön. Florence Hollis (1964) kehotti sosiaalityöntekijöitä työskentelemään psykososiaalisella otteella ja tunnistamaan sosiaalityön sosiaaliset ja psykologiset näkökulmat. (Healy 2014, 17, 116-117.)

Systeemiteorioiden taustalla on ajatus, että kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa. Siinä ymmärretään ihmisen käyttäytymisen monimuotoisuus. Ihmiset suunnittelevat, muistavat, luovat, motivoituvat ja tuntevat, jolloin ihmisen toimintaa voidaan ymmärtää vain huomioiden nämä monimuotoiset asiat ihmisen elämässä. (Besthorn 2013, 174; Healy 2014, 117.) Systeemiteorioihin on sosiaalityössä viitattu 1930-luvulta lähtien, mutta vasta 1960-luvulla sosiaalityöntekijät käyttivät systeemistä lähestymistapaa työssään. Tuolloin Gordon

Hearn (1959) kollegoidensa kanssa olivat edelläkävijöitä teorian soveltamisessa sosiaalityöhön. (Healy 2014, 117.)

Yleisen systeemiteorian taustalla on biologi Ludwig von Bertalanffy, hänen yrittäessään soveltaa biologisten järjestelmien teorioita sosiaaliseen maailmaan. Bertalanffyn mukaan systeemiset lähestymistavat olivat sopivampia kuin syiden ja seurausten lineaarinen ajattelu. Ihminen on enemmän aktiivinen ja persoonallinen kuin reaktiivinen automaatti. Ekologinen systeemiteoria selittää monimutkaisempia ilmiöitä kuin syy-seuraussuhteen lineaarinen ajattelu. (Gitterman & Germain 2008, 53; Healy 2014, 117.)

Ekologisen systeemiteorian kehittäjänä oli 1970-luvulla psykologi Urie Bronfenbrenner. Hän otti pohdintaan mukaan ympäristön merkityksen yksilön elämässä. Ekologisen systeemiteorian lähestymistavassa on viisi sisäkkäistä systeemiä, jotka ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Bronfenbrennerin systeemisen kehitysteorian mukaan ihminen ei kehity ilman ympäristöään. Ihminen on aktiivinen toimija erilaisissa osasysteemeissä. On tärkeää huomioida, miten ihmiset hahmottavat ja kokevat ympäristöään. Ihmisen oma kokemus ympäristöstään voi olla aivan toisenlainen, mitä se todellisuudessa on ja miten ulkopuolinen sen arvioi olevan. (Bronfenbrenner 1994, 38.) Sosiaalityössä on tärkeää kuunnella asiakkaan kokemusta hänen omasta elämäntilanteestaan, jotta yhdessä asiakkaan kanssa voidaan suunnitella mahdollisia tukitoimia. Jos sosiaalityöntekijä suunnittelee tukitoimet omien havaintojensa pohjalta, eivät ne ehkä kohtaa asiakkaan tarvetta. Ensiarvoisen tärkeää sosiaalityössä on havainnoida ja kuunnella asiakkaan omaa kokemusta ja näkökulmaa hänen omasta tilanteestaan.

Ekosysteeminen lähestymistapa korvasi 1970-luvulla yleisen systeemiteorian. Germain ja Gittermanin elämänmalli sosiaalisesta työstä, sekä Carol Meyerin ajatus ekosysteemeistä, tunnistetaan laajasti johtavaksi ajatukseksi sosiaalityön ekosysteeminäkökulmaan. Ekosysteeminen lähestymistapa tuo yhteen yleisen systeemiteorian sekä ekologisen näkökulman ja laajentaa perspektiivin painopistettä ja merkityksellisyyttä sosiaalityöhön. (Healy 2014, 121.)

Ekosysteeminen perspektiivi pyrki ymmärtämään inhimillisten olosuhteiden kompleksisuuden ja vuorovaikutuksen dynamiikan, jossa yksilön ja ympäristön välillä tapahtuu koko ajan liikettä, eli se ei ole staattinen. Ympäristön merkitykseen vaikuttaa niin fyysinen, sosiaalinen kuin kulttuurinen ympäristö. Ekosysteeminäkökulman tavoitteena sosiaalityössä on antaa

mahdollisuus tunnistaa asiakkaan tilanteen monimutkaisuus, jotta sosiaalityöntekijät eivät pelkistäisi asiakkaan tilannetta ja toimisi tilanteessa väärällä tavalla. (Healy 2014, 122.) Gittermanin ja Germainin (2008, 51) mukaan ekologisen teorian korostaessa organismin ja ympäristön vuorovaikutusta, on se soveltuva sosiaalityöhön. Ekologinen teoria auttaa sosiaalityöntekijöitä tavoitteissaan auttaa ihmisiä sekä edistää ympäristöä tukemaan ihmisten kasvua ja terveyttä sekä sosiaalista toimintaa.

2.2 Systeemiteorioiden käsitteet ja perusolettamukset

Systeemillä on pyrkimys tasapainoon. Ekologinen systeemiteoria näkee systeemit yhtenäisenä ja järjestäytyneinä. Siinä jokaisella systeemin osalla on merkitys tasapainon säilyttämisessä. Systeemisen ajattelun keskiössä on se, missä rooleissa ihminen toimii systeemin tasapainon ylläpitämisessä. Ekologinen ajattelu on tuonut laajemman perspektiivin systeemiseen ajatteluun, jossa ymmärrettiin ottaa huomioon ihmisen toiminnan monimuotoisuus eri tilanteissa ja erilaisissa rooleissa. (Bronfenbrenner 1994, 38.)

Tapahtumat ihmisen ja ympäristön välillä ovat keskeisiä systeemiteoriassa. Sosiaalityöntekijän tulee ymmärtää yksilöä ja heidän ympäristöään sekä tasapainoa yksilöiden elämässä. Tavoitteena on tunnistaa tilanne ja yhdessä asiakkaan kanssa miettiä tuen tarpeet ja resurssit, jotka helpottavat asiakkaan toimimista omassa ympäristössään. Sosiaalityöntekijän tulee arvioida asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti. Arvioinnissa tulee huomioida asiakkaan ympäristöolosuhteiden elintärkeät ja tasapainoista elämää tukevat tekijät. (Healy 2014, 119; Kilpeläinen 2009, 70.)

Systeemiteoreettisessa ajattelussa sosiaalityöntekijän on havainnoitava ilmiöitä ja tapahtumia sekä ihmisen ja ympäristön välistä vuorovaikutusta, voidakseen vaikuttaa siihen ja saadaikseen aikaan muutosta. Universumilla on taipumusta hakeutua epäjärjestykseen, joten systeemisessä ajattelussa tavoitellaan tasapainoa, *homeostaasia* ja pyritään kontrolloimaan *entropiaa* eli epäjärjestyttä. Haasteena systeemiteoriassa on, että se edellyttää huomioimaan monen eri tekijän vaikutukset yhtäaikaaisesti, jolloin tapahtumien tarkasteleminen vaikeutuu. (Healy 2014, 119-120; Kilpeläinen 2009, 70-71.)

Tasapuolisuus eli *equifinality* on oletus, että avoimissa systeemissä tiettyyn tavoitteeseen pääsemiseksi on olemassa useampi ratkaisumahdollisuus. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on löytää ne ratkaisumahdollisuudet ja mahdollisesti saada ne toimimaan. Asiakkaan elämäntilanteessa sosiaalityön interventioina voi olla esimerkiksi perheneuvonta tai jokin muu toiminta asiakkaan kotona tai koulussa. Interventiota on myös moniammatillinen arviointi yhdessä asiakkaan kanssa tilanteesta ja ratkaisuista. Työskenneltäessä asiakkaan kanssa on palautteen antamisella merkittävä rooli. Sosiaalityön tavoitteena on asiakkaan itseohjautuvuuden tarkastelu sekä hyvän toiminnan vahvistaminen ja käytöksen muuttaminen. Positiivinen palaute on prosessi, jossa myönteisiä piirteitä vahvistamalla voidaan voimaannuttaa asiakasta omassa ympäristössään. (Healy 2014, 118, 120.)

2.3 Ekologinen systeemiteoria

Psykologi Bronfenbrennerin (1977) ekologinen systeemiteoria on arvostettu kehityspsykologian alalla. Bronfenbrenner (1977) määrittää ekologiseen systeemiteoriaan neljä sisäkkäistä systeemiä: mikro-, meso-, ekso- ja makrosysteemin. Näihin hän myöhemmin lisäsi viidennen kronosysteemin. Mikro-, meso- ja makrotarkastelussa on kyse eri tasojen välisistä suhteista ja tasapainosta. Ekologisessa systeemiteoriassa huomioidaan ihmisen biologinen prosesseissa tapahtuva kehitys, jossa aktiivinen, kehittyvä ihminen on vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa kasvussa ja kehityksessä. (Bronfenbrenner 1977, 514-515.) Sosiaalityössä tämä näkyy, niin että asiakkaan kanssa työskentelyssä tulisi huomioida asiakas vuorovaikutuksessa hänen omassa ympäristössään. Bronfenbrennerin (1977, 514) mukaan ymmärtääksemme ihmisten kehitystä, on meidän tutkittava ihmisten vuorovaikutussysteemiä laajemmin. Systeemiteoreettinen näkökulma ja systeeminen työote sosiaalityössä voivat tuoda esille ja tehdä näkyväksi perheiden haasteet ja mahdollisesti löytää keinot niiden ratkaisemiseksi.

Yhteiskunta on muuttunut teknologian myötä. Teknologian kehitys on vaikuttanut perheisiin ja perheet ovat voineet jäädä taka-alalle työelämän vaativuudessa. Bronfenbrennerin ekolo-

ginen teoria on ihmisen kehityksen teoria, jossa kuvataan ihmisen sosiaalistumista yhteiskuntaan. (Härkönen 2007, 26.) Sen vuoksi sitä voidaan katsoa myös sosiaalityön näkökulmasta.

Ekologisen systeemiteorian mukaan ihminen nähdään aktiivisena yksilönä ja ympäristöönsä vaikuttavana. Toisaalta ympäristön nähdään vaikuttavan yksilöön, yksilön mukautuessa ympäristönsä ehtoihin ja edellytyksin. Bronfenbrenner näkee ympäristön koostuvan erilaajuisista kokonaisuuksista sekä niiden keskinäisistä suhteista, mikro-, meso-, ekso-, makro- ja kronojärjestelmässä. (Bronfenbrenner 1977, 514-517; Härkönen 2007, 26.)

Mikrojärjestelmä on toimintojen, roolien ja henkilöiden välisten suhteiden muoto eli yksilön lähin sosiaalinen järjestelmä, johon sisältyvät suhteet perheessä ja kotona, koulussa ja töissä. Mikrotasolla yksilöiden väliset suhteet ovat kaksisuuntaisia: kohti yksilöä ja yksilöstä pois-päin. Mikrotasolla kaksisuuntaiset vuorovaikutukset ovat voimakkaammat ja siihen kuuluu monenlaisia suhteita: yksilöä tukevia ja ei tukevia vuorovaikutussuhteita. Kaksisuuntaisia vuorovaikutussuhteita esiintyy kaikissa kerroksissa. Vuorovaikutus kerrosten sisällä sekä kerrosten välillä on ekologisen systeemiteorian ydin. (Bronfenbrenner 1977, 514; 1994, 39; Härkönen 2007, 7.)

Mesojärjestelmä on mikrojärjestelmien järjestelmä. Mesojärjestelmä koostuu mikrotasoa laajemmasta vuorovaikutuksesta, kuten kehittyvän ihmisen tietyn elämänvaiheen keskinäiset suhteet tai useamman ympäristön väliset yhteydet ja prosessit. Bronfenbrennerin (1977) mukaan tämä käsittää nuoren elämässä tyypillisesti perheen, koulun ja vertaisryhmän eli kaverien välisen vuorovaikutuksen tai esimerkiksi muun yhteisön, kuten kirkon tai työpaikan. Olennaista mesojärjestelmässä on huomioida keskinäisten suhteiden vaikuttavien tekijöiden yhteisvaikutus. Tukevatko eri mikrosysteemit toisiaan vai vaikuttavatko ne haittaavasti yksilön elämään, kuten esimerkiksi koulun ja kodin yhteisvaikutuksen vaikutus lapseen. (Bronfenbrenner 1977, 515; 1994, 40; Härkönen 2007, 30.) Muuttuneessa yhteiskunnassa tähän systeemiin on myös tullut sosiaalinen media, joka osaltaan on vuorovaikutuksessa ihmisten arjessa ja vaikuttamassa arjen toimintoihin.

Eksojärjestelmä käsittää kahden tai useamman ympäristön väliset yhteydet tai prosessit, joista ainakaan yksi ei sisällä henkilöä, mutta joissa ilmenee henkilön välittömän ympäristön prosesseihin vaikuttavia tapahtumia. Näitä ovat muun muassa yhteiskunnan instituutiot, työ,

hallintoelimet, joukkotiedotusvälineet, kuljetuspalvelut sekä naapurusto ja epävirallinen sosiaalinen verkosto. (Bronfenbrenner 1977, 515; 1994, 40.) Tällaisia ovat esimerkiksi vuorovaikutus lapsen kodin systeemin ja sen systeemin välillä johon lapsi ei kuulu, mutta se vaikuttaa lapsen mikrosysteemiin, kuten esimerkiksi vanhemman työpaikka (Härkönen 2007, 31).

Makrojärjestelmä sisältää kulttuuriset arvot, tavat ja lait, kuten instituutionaaliset mallit, ja ne vaikuttavat läpi muiden kerrosten. Makrojärjestelmä on tietyille kulttuurille, alakulttuurille tai muulle laajemmalle sosiaaliselle kontekstille, joiden ilmenemismuodot ovat mikro-, meso- ja eksojärjestelmissä. Makrojärjestelmässä yksilöiden toimintaa ohjaavat tavat ja normit, jotka eivät ole suoranaissessa kosketuksessa ihmiseen. (Bronfenbrenner 1977, 515; 1994, 40.) Makrojärjestelmässä käyttäytymis- ja käsitysmallit siirtyvät sukupolvelta toiselle erilaisten kulttuuri-instituutioiden tuottamien prosessien välityksellä. Näitä ovat esimerkiksi perhe, koulu, työpaikka sekä erilaiset hallintorakenteet. (Härkönen 2007, 32.)

Kronosysteemi kuvaa ulkoista ympäristön ajassa tapahtuvaa muutosta ja kehitystä, jolla ei ole suoraa vaikutusta yksilöön, mutta joka pitää sisällään kaikki aikaisemmat systeemit. Ja kuten muutkin systeemit, tämäkin pitää sisällään tietyt roolit ja säännöt, jotka voivat vaikuttaa kehitykseen. (Bronfenbrenner 1994, 40.) Kronosysteemin kohdalla voidaan nähdä yksilön vaikutus rooleihin, sääntöihin ja yhteiskunnan kehitykseen. Kronosysteemin huomioiminen antaa mahdollisuuden havaita yksittäisen ihmisen mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnan asioihin. Systeemin ajattelu on saanut osakseen myös kritiikkiä: sen heikkoutena on pidetty neutraalisuutta. Siinä esimerkiksi ympäristökysymyksiä tai sosiaalisia suhteita ei katsota poliittisiksi kysymyksiksi. (Matthies & Närhi 2014, 92.)

Systeemiteoreetikko ja yhteiskuntasosiologi Niklas Luhmanin (1927-1998) Ekologinen kommunikaatioteoria pohjautuu ajatukseen, jossa yhteiskunta koostuu funktiojärjestelmistä, kuten talous, oikeus, politiikka ja tiede. Luhmanin mukaan mikään näistä alajärjestelmistä ei ole keskiössä, vaan jokaista tarvitaan. Luhmanin mukaan järjestelmien välillä ei ole hierarkiaa, toisin kuin yleisessä systeemiteoriassa. (Kilpeläinen 2009, 68.) Kilpeläisen (2009, 69) mukaan Luhmanin ekologista kommunikaatioteoriaa ei ole hyödynnetty sosiaalityön tutkimuksessa, koska teoria kuvaa yleisesti makrotason yhteiskuntajärjestelmää, josta puuttuvat sidokset käytännön empiriaan. Luhmanin mukaan yhteiskunnan sosiaalinen järjestelmä pohjautuu kommunikaatiolle, mikä on myös peruseräite sosiaalityössä.

Bronfenbrennerin (1977, 514) ekologinen systeemiteoria on saanut alkunsa 1970-luvulla, jolloin yhteiskunnan rakenne on ollut erilainen kuin 2000-luvulla. Edelleen systeemiteorian tasot ovat nähtävissä yhteiskunnassa, vaikkakin instituutiot ovat muuttuneet kehityksen myötä. Lasten, nuorten ja perheiden maailmaan on ujuttautunut uusia ulottuvuuksia, kuten internet ja sosiaalinen media, jotka ovat mahdollisesti luoneet uusia systeemejä systeemiteorian tasoihin.

Sosiaaliset suhteet tapahtuvat yksilön uudenaikaisissa monimutkaisissa sosiaalisissa järjestelmissä, joiden rajapinnat eivät ole selkeät vaan vaihtelevat. Tekninen kehitys ja digitalisoitunut maailma ovat mahdollistaneet sosiaalisten järjestelmien, kuten laitoksien, sosiaalisten verkostojen ja niiden toimintojen irrottautumisen tietystä alueesta ja näin hämärtäneet niiden rajoja. Sosiaalityön asiakkaan systeemit voivat koostua erilaisista vastavuoroisista sosiaalisista siteistä sekä erilaisista sosiaalisista järjestelmistä, jolloin ne eivät poissulje toisiaan, vaan voivat toimia samanaikaisesti. Asiakkaan tilanteen selvittäminen on monitahoinen haaste sosiaalityössä. Se vaatii sosiaalityöntekijältä osaamista ja haastaa sosiaalityöntekijän yhdessä asiakkaan kanssa selvittämään asiakkaan sosiaalisia käytäntöjä ja miten syvälle ne ovat juurtuneet asiakkaan omassa systeemissään. (Harrikari & Rauhala 2018, 35, 37-39.)

3 SYSTEEMINEN LASTENSUOJELU

3.1 Hackneyn malli

Suomessa pilotoitu systeeminen toimintamalli Systemic Practice Model (SPM) perustuu brittiläiseen Reclaiming Social Work -malliin (RSW), joka on kehitetty ja otettu käyttöön Lontoossa Hackneyn lastensuojeluyksikössä vuonna 2007. RSW-mallista ei ole julkaistu manuaalia. Suomalainen systeeminen toimintamalli SPM eroaakin RSW-mallista monella tapaa, kuten tiimin koon ja kokoonpanon sekä organisaatiossa toteutettujen toimenpiteiden osalta. Suomessa toimintamallia kutsuttiin alkuun Hackneyn malliksi, koska se on THL:n mukautettu malli alkuperäisestä. (Aaltio & Isokuortti 2019a, 24, 28; Isokuortti & Aaltio 2020, 1.)

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) julkaisuja Systemisestä lastensuojelusta on useita, kuten Katarina Fagerströmin (2016) raportti ”Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä”. Julkaisu on tarkoitettu tukemaan malliin perehtymistä ja sen käyttöönottoa maakunnissa. Fagerströmin (2016) mukaan suomalaisen lastensuojelun tilanne muistuttaa Iso-Britannian lastensuojelun tilaa. Suomessa lastensuojelutyö on byrokraattista, työntekijöiden vaihtuvuus on yleistä ja työmäärä voi olla kohtuuton hallita. Fagerströmin (2016, 39) mukaan lastensuojelutyössä on tärkeää tunnistaa tunteita vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa, sekä saada vaikeisiin työtilanteisiin esimiesten ja organisaation tuki. Hackneyn mallin tavoitteena on luoda rakenteet suhdeperusteiseen lastensuojelutyöhön, jossa on tilaa dialogille sekä kriittiselle reflektiolle. Systeemisen toimintamallin rakenteet voivat mahdollistaa puitteet intensiiviselle yhteistyölle.

Lisäksi systemisestä lastensuojelusta on tehty Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu ”Kohti suomalaista lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja” (Lahtinen, Männikkö ja Raivio 2017). Julkaisussa on kuvattu Hackneyn malliin pohjautuvaa suomalaisen systeemisen lastensuojelun toimintamallin rakennetta, jonka pyrkimyksenä on

vuorovaikutteinen ja kohtaava lastensuojelutyö. Lahtisen ym. (2017, 34) mukaan lastensuojelun ongelmat ovat monitahoisia ja byrokraattiset käytännöt eivät ole tuottaneet riittävästi hyvinvointia lapsille ja perheille. Uuden systeemisen toimintamallin kokeilu edellyttää kokonaisvaltaista toimintakulttuurin uudistamista ja uskoa muutoksen mahdollisuuteen. Kokeilut ovat osoittaneet, että lastensuojelutyön suuntaa voidaan muuttaa.

Elina Aaltio ja Nenna Isokuortti (2019a) ovat THL:n raportissaan ”Systeemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valtakunnallinen arviointi” arvioineet systeemisen toimintamallin pilotointia. Tutkimushankkeessa tuli ilmi, että pilotointi oli ollut haasteellista, mutta pääosin pilotointiin osallistuneet kokivat työskentelyn myönteisenä, ja asiakkaat olivat tyytyväisiä lastensuojelun työskentelyyn. Pilotointiin osallistuneet sosiaalityöntekijät pitivät systeemisen viikkokokouksen reflektiivistä keskustelua hyödyllisenä ja näin myös asiakaskuorma jakautui useammalle työntekijälle. Toisaalta taas koettiin lisäkuormana osallistua toisten sosiaalityöntekijöiden asiakastapauksiin. Suurin este mallin käyttöönotolle ovat suuret asiakasmäärät, jotka ovat haaste mallin mukaiseen intensiiviseen asiakastyöskentelyyn. (Aaltio & Isokuortti 2019a, 6-7, 146.)

Aaltion ja Isokuortin (2019b) työpäperin ”Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista” tarkoituksena on selkiyttää systeemisen lastensuojelun toimintamallia ja sen ydinelementtejä, tavoitteita sekä toimintamekanismeja. Työpäperissa on keskitytty tuomaan esille asiakastyön tavoiteltavat muutokset työntekijöiden näkökulmasta.

Isokuortti ja Aaltio (2020) ovat tuoreessa julkaisussaan ”Fidelity and influencing factors in the Systemic Practice Model of children's social care in Finland” nostaneet esiin tutkimuksensa tuloksia, jossa analysoitiin eri keinoin systeemisen toimintamallin toimimista eri tilanteissa. Isokuortin & Aaltion (2020) mukaan tutkimuksessa nousi esille estäviä tekijöitä, kuten riittämätön koulutus ja resurssit sekä johtajuus. Edistäviä tekijöitä olivat koulutus ja työskentelyn myönteiset kokemukset. Muun muassa näillä todettiin olevan merkitystä toimintamallin käyttöönotossa sekä systeemisen lähestymistavan ylläpidossa.

Steve Crossin, Alison Hubbardin ja Eileen Munron (2010) ”Reclaiming Social Work London Borough of Hackney Children and Young People’s Services” -arvioinnin mukaan systeemisen toimintamallin yksiköissä sosiaalityön kehittäminen muutti lastensuojelutyön tur-

vallisemmaksi ja palvelut korkealaatuisemmaksi asiakkaille. Tämän mahdollisti työntekijöiden innostuneisuus ja sitoutuneisuus työyhteisön tavoitteisiin. (Cross, Hubbard, Munro 2010, 10-13.) Cross ym. (2010, 49) mukaan kriittinen riski lastensuojelutyössä oli työntekijöiden ylikuormitus liiallisen työmäärän vuoksi. Hackneyn mallin mukainen rakenteellinen muutos vähensi työntekijöiden kuormittavuutta sekä laski lastensuojelutyön kokonaiskustannuksia. Myös perheiden näkemyksen mukaan luotettavuus, kuulluksi tuleminen ja tiedottaminen sekä vaikeista asioista keskusteleminen parantuivat työskentelyssä. Haasteena systemisessä työskentelyssä oli joidenkin työntekijöiden sitoutumattomuus työnantajan tavoitteisiin.

Munron (2011) raportti ”The Munro Review of Child Protection: Final Report, A child-centred system” tarkastelee lastensuojelutyötä kokonaisuutena varhaisen puuttumisen, järjestelmän avoimuuden sekä vastuullisuuden ja ammattitaidon näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan työtä on aikaisemmin kehitetty ylhäältä alaspäin, mikä ei ole tuonut tarvittavaa muutosta työskentelyyn. Hackneyn mallin mukainen työskentely on tuonut käytänteitä itse työn tekemiseen, jolla on ollut vaikutuksia työntekijöiden jaksamiseen lastensuojelutyössä. Hackneyn mallin mukainen työskentely on mahdollistanut lasten ja nuorten kohtaamisen sekä päätösten teon nopeutumisen. Myös henkilöstö on tyytyväisempi työskentelyyn, koska heillä on mahdollisuus vaikuttaa omaan työhönsä. (Munro 2011, 129, 168.)

Donald Forresterin (2013) seitsemän tutkijan ryhmä on toteuttanut laajemman arvioinnin realistisen arvioinnin viitekehykseen Hackneyn mallista systemisissä yksiköissä. Aineiston perusteella systemisillä yksiköillä oli eroavaisuuksia muihin yksiköihin. Eroavaisuuksia oli muun muassa asiakasmäärien kanssa sekä siinä, että asiakkaat jaettiin koko työyhteisön kesken, niin että asiakkaiden tilanteista käytiin yhteistä keskustelua systemisen viikkokokousmallin mukaisesti. Työntekijät myös arvioivat suhteensa paremmaksi perheisiin ja työskentely mahdollisti sen, että työntekijöillä oli enemmän aikaa asiakasperheille. (Forrester, Westlake, McCann, Thurnham, Shefer, Glynn & Killian 2013, 104-105, 178.)

Hackneyn mallin keskeisinä periaatteina ovat kaiken toiminnan läpäisevä systeminen ajattelu, perheterapeuttinen ymmärrys, lapsilähtöisyys, asiakkaan osallisuus ja kohtaaminen. Työskentelyn toteutumista tukevat rakenteet sekä jaetut arvot ja yhteensovittava johtaminen (Lahtinen ym. 2017, 16). Systemisen toimintamallin ydinelementit: systeminen asiakastyö, systeminen tiimi ja systeminen viikkokokous mahdollistavat systemisen työskente-

lyn ja työskentelyn keskeisten periaatteiden toteutumisen. Nämä ydinelementit ovat riippuvaisia toisistaan ja ilman näitä ei systeminen työskentely mahdollistu. Systemisen mallin mekanismit, joilla tuotetaan laadukkaampaa lastensuojelua, ovat sidoksissa systeemiseen tiimiin, viikkokokoukseen ja systeemiseen asiakastyöhön. (Aaltio & Isokuorti 2019b, 11.)

Hackneyn mallin mukainen systeminen lastensuojelutyö on suhdeperusteista, jossa muutos ja työskentely tapahtuu suhteissa. Työskentelyssä korostetaan asiakasperheiden ja työntekijöiden välistä vuorovaikutusta sekä tunnistetaan ja käytetään perheterapian ja systemisen käytännön eri vaiheiden lähtökohtia sekä niihin liittyviä interventioita tai lähestymistapoja. Systemisen työskentelyn työvälineinä ovat sukupuu, hypoteesit sekä sirkulaariset kysymykset, jotka ovat riippuvuussuhteessa toisiinsa. (Aaltio & Isokuorti 2019b, 11-12.)

Systemisen lähestymistavan osaaminen edesauttaa asiakasperheiden kohtaamista juuri heille sopivalla tavalla ja auttaa työntekijöitä tukemaan perheen muutosta parempaan suuntaan. Hackneyn mallin mukainen systeminen työskentely mahdollistaa työntekijöille työn teoreettisen pohdinnan, tiimin sisäisen dialogin ja kriittisen reflektion sekä vahvistaa työntekijöiden toimijuutta perheen asioissa. Tulokselliselle asiakastyölle on Hackneyn mallissa oleellista systeminen sekä kokonaisvaltainen näkemys huomioiden organisaation merkitys. (Fagerström 2016, 13, 19; Aaltio & Isokuorti 2019b, 11-12.)

Hackneyn mallin mukaisesti systeemiseen tiimiin kuuluu konsultoiva sosiaalityöntekijä, sosiaalityöntekijä, lapsityöntekijä eli lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka tuo erityisesti lapsen näkökulmaa esiin, yksikkökoordinoija sekä perheterapeutti, joka voi toimia myös klinikkona. (Fagerström 2016, 22; Isokuorti & Aaltio 2020, 2). Tavoitteena olisi, että tiimin jäsenet tuntevat perheen tilanteen, ja perheen aisoissa tehdään moniammatillista yhteistyötä. Tiimissä olisi tavoitteena keskustella perheen asioista viikoittain. Jokaisella tiiminjäsenellä on oma tehtävänsä. Vanhempien työntekijän tulee tuoda esille vanhempien näkökulmaa perheen tilanteeseen, kun taas lapsen työntekijän tulee nostaa esille lapsen läsnäoloa ja näkökulmaa. Selkeillä roolijaoilla pyritään ennaltaehkäisemään vanhemman ja lapsen näkökulman polarisoituminen niin työntekijöiden välisissä keskusteluissa kuin yhteistyöverkostoissa. Perheterapeutin tai klinikon tehtävänä on huolehtia systemisen otteen säilymisestä myös paineen alla, toisaalta tämä sama vastuu on kaikilla koulutuksen saaneilla työntekijöillä. (Fagerström 2016, 22-23.)

Hackneyn mallin perusarvona on vanhemmuuden tukeminen ja lasten eläminen turvallisesti kotona vanhempien kanssa. Lähtökohtana on toimia vähimmäisperiaatteen mukaan, jolla yhteiskunta voi puuttua perheen elämään. Systemisen ajattelun lähtökohtana on kiinnostus ja uteliaisuus perheen systeemiin ja vuorovaikutussuhteisiin lapsen elämässä. Arvioinnissa on huomioitava lapsen kehitystarpeet, vanhempien voimavarat sekä lapsen ja perheen aineettoman ja aineellisen elinympäristön väliset vuorovaikutussuhteet niin läheisverkostossa kuin viranomaisverkostossakin. Tavoitteena on huomioida koko systeemi ja saada sitä kautta aikaan muutoksia perheen elämässä. (Fagerström 2016, 19; Aaltio & Isokuorti 2019b, 12.)

Systeminen työote perustuu ihmissuhteisiin, dialogiin, yhteistoiminnallisuuteen, ratkaisukeskeisyyteen ja asiakkaiden tarinoiden uudelleenkirjoittamiseen. Tämä vaatii sosiaalityöntekijältä aikaa tutustua asiakkaisiin keskustellen heidän kanssaan, jotta voidaan luoda eheä ja monipuolinen kuva perheen kokonaistilanteesta. Keskusteluissa tärkeää on osallistaa perhe työskentelyyn, tehdä hypoteeseja eli olettamuksia yhdessä perheen kanssa siitä, mikä auttaisi perhettä muutostyöskentelyssä. (Fagerström 2016, 21; Aaltio & Isokuorti 2019b, 12.) Dialogisuuden perusajatuksena on kohtaaminen ihmisten välillä, jossa osallistujat ilmaisevat itseään oman mielentilansa sekä fyysisen tilansa mukaisesti. Kohtaamiseen voi vaikuttaa myös fyysinen ja emotionaalinen ympäristö. Näillä on merkitystä lastensuojelun työssä asiakasneuvotteluissa ja kaikissa perheen kohtaamistilanteissa. (Seikkula & Arnkil 2005, 86-87).

Asiakasnäkökulmasta systeminen toimintamalli edellyttää luottamusta asiakkaan ja viranomaisen välillä sekä valmiutta osallisuuteen. Luottamusta tulee rakentaa koko asiakassuhteen ajan, ja asiakasperheen tulee saada jatkuvasti riittävää tietoa lastensuojelun työskentelystä muutostyöskentelyn mahdollistamiseksi. (Lahtinen ym. 2017, 27; Aaltio & Isokuorti 2019b, 13.) Työntekijöiden näkökulmasta systemisen työskentelyn käynnistyminen ja onnistuminen edellyttää kiinnostusta ja sitoutumista uuden toiminnan aloittamiseen. Asiakkaiden ja työntekijöiden lisäksi systemisen työskentelyn aloittamiseen tarvitaan organisaation tuki, jolloin organisaation johto sitoutuu puitteiden ja resurssien järjestämisellä työnteon mahdollistajaksi. Tämä tarkoittaa riittävää koulutusta ammattilaisille sekä mahdollisuuksia kokeilla toimintamallia. Lisäksi se edellyttää johdon osallistumista koulutuksiin ja systemisen ajattelun sisäistämistä. Johdon tulisi tukea ammattilaisia siten, etteivät asiakkaiden

mahdollisuudet saada tarvittavia palveluita jää kiinni organisaatioiden välisiin raha- tai lähteongelmiin. Työntekijöillä tulisi olla mahdollisuuksia tukea perheitä heidän tarvitsemiltaan palveluilla. (Lahtinen ym. 2017, 27; Isokuorti & Aaltio 2020, 2-3.)

Hackneyn mallin jalkauttamisessa Suomeen on omat riskinsä. Lahtisen ym. (2017) mukaan kriittisemmät riskit systeemisen toimintamallin onnistumiselle ovat kokonaisvaltaisen muutoksen vaatimukset. Systeemisen mallin jalkauttaminen työyhteisöihin vaatii koulutusta niin johto- kuin työntekijätasolla sekä resursointia ja toimintakulttuurin muutosta. Haasteena ovat myös sosiaalityön suuret asiakasmäärät. Jotta systeeminen toimintamalli voi toteutua, tulisi se viedä organisaatiossa kaikille tasoille ja osasysteemeihin. Asiakastyön näkökulmasta riskinä voi olla liian abstraktinen taso, jolloin muutos ei näy asiakkaalle parempana työn laatuna tai palveluiden saatavuutena (Lahtinen ym. 2017, 29; Aaltio & Isokuorti 2019b, 2). Myös Essotessa asiakkaita sosiaalityöntekijällä voi olla 40-70 tai jopa enemmän, ja haasteet näyttäytyvät samanlaisina.

Systeeminen toimintamalli tarvitsee asiakastyön, toimintamallin ja työilmapiirin tueksi työnohjausta. Toimintamallia käyttöönottaessa riskinä on, ettei organisaatiossa luoda tiimien ympärille riittävää tukirakennetta. Systeemisen työn onnistumiselle olisi tärkeää, että tiimin tukena olisi moniammatillinen verkosto sekä riittävä henkilö- ja osaamisresurssi, jotta perheet voisivat saada oikea-aikaista tukea juuri sen hetkiseen elämäntilanteeseen. Lahtisen ym. (2017) mukaan systeemiseen malliin siirtyessä haasteena ovat, kuten aiemmin mainittiin, suuret asiakasmäärät lastensuojelussa, jolloin systeemisen mallin mukaista työtä ei voida tehdä, ellei työtä resursoida uudella tavalla. Toimintamallin käyttöönotto vaatii organisaation olosuhteiden huomioimista ja kontekstin tuntemusta. (Lahtinen ym. 2017, 29–30; Isokuorti & Aaltio 2020, 3.)

3.2 Systeemisen toimintamallin keskeiset periaatteet

Systeemisen toimintamallin periaatteet ovat keskeinen osa systeemisen mallin onnistumiselle. Reclaiming social work? -raportissa (2013) nostetaan esille kuusi eroavaisuutta systeemisen ja perinteisen lastensuojelun toimintamallin välille. Systeemisessä työskentelyssä vastuuta on jaettu, ja työntekijöiden kesken käydään keskusteluja perheiden tilanteista.

Työskentelyä tukee systeeminen toimintamalli. Työntekijöiden taitojen kehittymistä mallin mukaiseen työskentelyyn vahvistetaan koulutuksilla. Lisäksi työskentelyn tukena on yksikön koordinaattori ja myös muut työntekijät, kuten konsultti ja klinikko. (Forrester ym. 2013, 179.)

Suomalaisen systeemisen mallin periaatteet nojautuvat Hackneyn malliin ja nämä periaatteet ovat edellytyksenä käyttöönottoon ja toimintamallin onnistumiselle. Keskeisinä periaatteina ovat systeemisyys, suhdeperusteisuus ja perheterapeutin ymmärrys, lapsilähtöisyys, asiakkaiden osallisuus ja kohtaaminen, toteutumista tukevat rakenteet sekä jaetut yhteiset arvot ja yhteensovittava johtaminen. (Lahtinen ym. 2017, 16-18.)

Systeeminen lähestymistapa auttaa työntekijöitä pohtimaan asioita vaihtoehtoisista näkökulmista, tutkimaan hypoteeseja sekä selvittämään ja aktivoimaan perheen läheis- ja viranomaisverkostoa (Fagerström 2016, 27; ks. Goodman & Trowler 2012). Oleellista asiakastyössä on keskustelun ja reflektion määrä niin työntekijän omassa tiimissä kuin asiakasperheen kanssa. Tällöin perheen kanssa voidaan käydä yhdessä arvioivaa keskustelua riskeistä ja niiden hallinnasta ja pohtia perheen tilannetta ratkaisukeskeisesti, jolloin ratkaisut löytyvät systeemistä. (Fagerström 2016, 27; Lahtinen ym. 2017, 16.)

Lastensuojelun verkostot ovat vaihtelevia ja perhekohtaisia. Verkostot voivat olla viranomais- tai läheisverkostoja. Verkostot harvoin ovat samanlaisia, ne muuttuvat kuten muuttuvat myös ammattilaisten työnjaot ja toimintatavat. Parhaimmillaan verkostot täydentävät toisiaan, jolloin työ helpottuu, ja sekä asiakkaat kuin viranomaiset tietävät keneen milloinkin on oltava yhteydessä. (Seikkula & Arnkil 2005, 8-9.)

Systeemisen toimintamallin mukaisessa suhdeperusteisessa lastensuojelussa työskentelyn keskiössä on vuorovaikutussuhde asiakkaisiin, lainsäädäntöä noudattaen. Tavoitteena on kohdata lapsi, vanhemmat ja perheen muut läheiset läsnä olevana työntekijänä ja olla vuorovaikutuksessa perheen kanssa. Muulla byrokratialla pyritään tukemaan tätä tavoitetta. Tärkeintä olisi sosiaalityössä työntekijöiden luoda sekä ylläpitää luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta niin asiakasperheisiin kuin verkostoihin. Näin mahdollistetaan avoin ja vuorovaikutuksellinen keskustelu työntekijöiden, asiakasperheen ja verkoston kesken, sekä yhteinen muutostyöskentely perheen kanssa. (Fagerström 2016, 27; Lahtinen ym. 2017, 17.)

Systeemisen toimintamallin, kuten lastensuojelun työskentelyssä kaikkea ohjaavana periaatteena on lapsen etu ja lapsilähtöisyys. Lapsilähtöisyys systeemisessä työskentelyssä on sitä,

että lasta autetaan siinä ympäristössä, jossa hän asuu ja elää. Vaikka asiakkuudessa on koko perhe, tulee lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän varmistaa lapsen osallisuus. Sosiaalityöntekijän tulee arvioida, onko työskentelyllä saatu muutosta esimerkiksi vanhempien toimintaan ja näkykö myönteinen muutos lapsen kehitystä tukevana perheen arjessa. (Lahtinen ym. 2017, 17; Aaltio & Isokuorti 2019b, 13.)

Aito kohtaaminen ja asiakasperheen kuunteleminen sekä osallisuuden vahvistaminen ovat olennaista systeemisessä lastensuojelussa. Vielä toistaiseksi lastensuojelun palvelut ja tuki mietitään enemmän palveluvalikon kuin asiakasperheen tarpeiden mukaan. Kuulluksi ja kohdatuksi tuleminen omissa tarpeissaan luovat luottamusta viranomaisiin. (Lahtinen ym. 2017, 17-18; Aaltio & Isokuorti 2019b, 13.) Kohtaaminen on psykososiaalisen lastensuojelutyön ydintä. Neuvotteluissa usein saatetaan keskustella asiakkaan tilanteesta ja mistä oikeastaan on kysymys välittämättä siitä, onko asiakas paikalla vai ei. Dialogi ohjaa myös neuvotteluissa keskustelemaan ja refleктоimaan tilannetta eri näkökulmista, eikä huomiota kiinnitetä siihen, kuka on pätevin sanomaan tai arvioimaan asiakkaan tilannetta. (Seikkula & Arnkil 2005, 31.)

Systeemisen toimintamallin vahvuutena on monitoimijuus. Perheen tilanteen arvioimisessa saadaan tarkempi kuva, kun mukaan otetaan lapsen ja perheen kannalta keskeiset ihmiset ja toimijat. Yhteisesti perheen sekä perheen kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa saadaan koottua yhteinen ja monipuolinen näkemys tilanteesta. Perheen monitoimijainen verkosto tulee olla perheen käytettävissä ja näin mahdollistaa heille se tuki, jota he tarvitsevat omassa sosiaalisessa ympäristössään. Yhteinen toimijuus perheen asioissa tuottaa yhteistä ja monipuolista näkemystä perheen tilanteesta sekä jakaa vastuuta työskentelystä. Kun perheen kanssa työskentelee useampi toimija, takaa se tasaisemman palvelun ja tavoitettavuuden esimerkiksi työntekijöiden lomien aikaan. (Lahtinen ym. 2017, 18; Aaltio & Isokuorti 2019b, 13.)

Jaetut arvot, kuten ihmisten kunnioittaminen ja suhdeperusteisen sosiaalityön arvostaminen tulisi näkyä myös systeemisen toimintamallin johtamisessa. Arvokeskustelua tulisi ylläpitää ja käydä niin työntekijöiden kuin johdon kanssa säännöllisesti ja näin kehittää ja vahvistaa systeemisen ajattelun mallia. Uuden toimintamallin kehittäminen ja käyttöön ottaminen vaatii yhteensovittavaa johtamista. Systeemisen toimintamallin arvot ja periaatteet tulee olla hallussa niin johdolla kuin työntekijöillä. Jotta systeeminen työskentely voi kehittyä, tulee

sen lähteä johtotasolta ja sieltä edelleen työntekijöille. Näin varmistetaan mallin jatkuva kehittyminen ja olemassaolo. (Lahtinen ym. 2017, 18-19; Aaltio & Isokuortti 2019b, 9.)

3.3 Systemisen toimintamallin rakenne lastensuojelutyössä

Systemisen ajattelun keskiössä on huomion kiinnittäminen vuorovaikutukseen, ei yksilöiden ominaisuuksiin. Toimintamallin rakenteessa keskiössä on tiivis 6-8 työntekijän tiimityöskentely systemisessä viikkokokouksessa. Systemisissä viikkokokouksissa keskustellen ja reflektoiden käsitellään asiakastilanteita, joko asiakkaan kanssa tai ilman. Viikkokokous on paikka, jossa työntekijä voi pysähtyä asiakkaan tilanteen äärelle ja tutkia yhdessä tiimin ja asiakkaan kanssa eri näkökulmia ja hypoteeseja perheen tilanteesta. Oleellista on reflektion lisäksi työntekijöiden selkeät roolit sekä systeminen lähestymistapa ja moniammatillinen näkökulma. (Lahtinen ym. 2017, 20; Aaltio & Isokuortti 2019b, 16.) Systemisen toimintamallin systeminen viikkokokous ohjaa työntekijää osallistamaan asiakasta neuvotteluihin, joissa kuunteleminen ja keskusteleminen erotetaan toisistaan. Dialogi menetelmänä antaa neuvottelussa tilaa kuulostella omaa sisäistä dialogia. Dialogi auttaa myös ymmärtämään tilannetta paremmin asiakkaan näkökulmasta, kun jokainen jäsen saa sanoa oman näkemyksensä tilanteesta ja mahdollisesti asiakas tulee paremmin kuulluksi. (Seikkula & Arnkil 2005, 19, 23.) Tiimi toimii työntekijälle myös reflektiivisenä työvälineenä, jossa keskiössä ovat perheet, ja jokaisella tiimin jäsenellä on aikaa pysähtyä perheen tilanteen äärelle (Lahtinen ym. 2017, 20).

Systemisessä viikkokokouksessa on läsnä eri toimijoita. Läsnä on työntekijöitä, jotka eivät ole ennestään tuttuja asiakasperheelle, eikä heillä ei ole ennakoajatuksia perheestä. Tärkeää onkin, ettei ulkopuolisilla työntekijöillä ole ennakkollista tiedon hankintaa asiakkaan tilanteesta. Viikkokokouksessa voidaan pysähtyä asiakkaan kanssa tilanteen äärelle ja avoimin mielin keskustellen löytää ratkaisukeinoja tilanteen selvittämiseksi. (Seikkula & Arnkil 2005, 60-61.) Tämän tutkimuksen haastatteluissa systemisestä viikkokokouksesta on käytetty nimikettä systeminen tiimikokous.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävät

Tutkimuksen tavoitteena oli haastatteleamalla systeemiseen työskentelyyn osallistuneita vanhempia selvittää, onko systeemillä toimintamallilla ollut vaikutuksia perheiden arkeen sekä millaisilla mekanismeilla on merkitystä lastensuojelun työssä.

Tutkimuskysymyksenäni ovat:

1. Millaisia käsityksiä vanhemmilla on systeemisestä lastensuojelusta?
2. Millaisilla tekijöillä on merkitystä systeemisen lastensuojelun työskentelyssä?
 - Miten systeemistä työskentelyä on toteutettu?
 - Mitä systeeminen työskentely on tuonut perheelle?

Tutkimukseni tieteenteoreettisena taustana on fenomenografia, jossa tutkitaan ihmisten käsityksiä ilmiöistä, kuten systeemisestä lastensuojelusta. Ihmisten käsityksiin vaikuttavat muun muassa heidän kokemuksensa, ja näin ollen käsitykset samasta asiasta voivat olla hyvin erilaiset. Käsitykset voivat myös muuttua kokemusten myötä, joten käsitys on dynaaminen ilmiö. (Metsämuuronen 2005, 210-211.) Myös kriittisen realismin ajatusmaailman mukaan maailmassa on olemassa erilaisia käsityksiä, joita pyritään selvittämään tutkimalla. Tutkimukseni viitekehyksenä on systeeminen teoriasuuntaus (ks. luku 2) ja tieteenteorian lähtökohtana kriittinen realismi.

Systeeminen toimintamalli on interventio, joka sisältää monta kerrosta ja tekijää, systeemejä, arvoja sekä rakenteita, ja sen vuoksi mallin vaikuttavuutta on myös vaikea arvioida. Mallin vaikuttavuuden arviointia vaikeuttaa työn kohteen monimuotoisuus. (Fagerström 2016, 33.) Lastensuojelutyössä käsitellään monia erilaisia asioita. Tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmänä on vanhempien haastattelu, jotta voidaan saada tietoa, millaisia käsityksiä vanhemmilla on toimintamallista, ja onko itse mallilla ollut merkitystä työskentelyssä.

Kriittisen realismin näkökulmasta maailma koostuu kolmesta alasta: reaalisesta, aktuaalisesta ja empirisestä. Reaalisessa alassa on kyse rakenteista, voimista ja mekanismeista, jotka

ovat olemassa riippumatta siitä, havaitsemeko tai ymmärrämmekö sitä vai emme. Kriittisen realismin kannattajat ajattelevat ”ontologisen realismin” näkökulmasta (Bhaskar 1986), jossa ulkoinen maailma on olemassa ihmismielestä riippumatta. Aktuaalinen ala on niitä tapahtumia, jotka mekanismit laukaisevat. Nämä tapahtumat voidaan havaita tai ne voi myös jäädä havaitsematta. Empiirinen ala kytkeytyy havaintoihin ja kokemuksiin, joita voi tutkia ja kerätä tutkimusaineistoa. Yksi kriittisen realismin keskeinen piirre, ”*epistemologinen relativismi*” (ks. Bhaskar 1986) on, että todellisuudesta voidaan tehdä erilaisia tulkintoja, jotka voivat olla virheellisiä. Sen vuoksi kriittisen realismin mukaan havainnot vastaavat harvoin reaalista todellisuutta (Pekkarinen & Tapola- Haapala 2009, 186-187; Danermark 2002, 20 - 21.)

Kriittisessä realismissa tieteen ja tiedon suhde on jakautunut kolmeen ulottuvuuteen; intrantisiiviseen, transitiiviseen sekä metakriittiseen ulottuvuuteen. Intransitiivisella ulottuvuudella tarkoitetaan niitä olemassa olevia ja toimivia mekanismeja ja rakenteita, jotka ovat olemassa ihmisestä riippumattomasti. Transitiivisella ulottuvuudella tarkoitetaan niitä tulkintoja, joita edellä mainitut mekanismit ja rakenteet tuottavat. Nämä ulottuvuudet voivat olla keskenään ristiriidassa. Tiedettä ja käytännön todellisuutta yrittäessä liittyy yhteen, teorit toimivat tieteen transitiivisina objekteina, joiden avulla pyrimme ymmärtämään ja ottamaan haltuun sen maailman, mikä on havaintojen ulkopuolella. Kriittisen realismin näkemyksen mukaan teorit ovat epätäydellisiä, eikä totuutta todellisuudesta voida saavuttaa kokonaan. Kolmas metakriittinen ulottuvuus käsittää sen diskursiivisen todellisuuden, jossa tietämisen edellytyksistä käydään kriittistä ja reflektiivistä keskustelua. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188; Pekkarinen 2014, 218.)

Realistisen tutkimuksen keskeisiä periaatteita ovat maailman kerrostuneisuus ja generatiivinen kausaalisuus, jotka ovat lähtöisin realistisesta maailman näkemyksestä (ks. Bhaskar 1979). Sillä tarkoitetaan, sitä että kausaaliset vaikutukset muodostuvat tietyssä kontekstissa toimivista mekanismeista (Töttö 2004, 116). Realistisessa tutkimuksessa taustalla vaikuttaa niin toimijan kuin rakenteen tarkastelu, jossa tulisi pyrkiä ymmärtämään, mikä toimii ja kenelle sekä missä suhteessa ja miten. Realismin ajattelutavan mukaan teorioiden kuvaamat asiat ovat olemassa, vaikka niitä ei suoraan havaita. (Töttö 2006, 55; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188.)

Realistinen sosiaalityön tutkimus pohjautuu näkemykseen sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuudesta (Mäntysaari 2006, 152). Generatiiviset mekanismit saavat aikaan tapahtumaprosesseja kerrostuneessa todellisuudessa. Nämä mekanismit eivät ole aina suoraan havaittavissa, vaan tunnistamiseen tarvitaan tutkimusta. (Danermark 2002, 25). Tutkimisen tekee haastavaksi emergenssi, jolla viitataan ilmiöiden rakenneosien palauttamattomiin ominaisuuksiin. Tämän vuoksi tutkimuksessa on huomioitava satunnaisuuden olemassaolo sekä annettava mahdollisuus erilaisille selityksille. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188-189.) Ajattelen, että systeemisen lastensuojelun toimintamallissa mekanismit ovat selvitettävissä tutkimuksen kautta. Näin ollen, voi olla mahdollista selvittää millaisia vaikutuksia mekanismeilla on erilaisissa konteksteissa. Toisaalta samat mekanismit voivat vaikuttaa eri tavalla eri kontekstissa, joten sosiaalityössä on huomioitava mahdollisuus usealle eri selitysmallille.

Sosiaalinen tapahtuu avoimessa järjestelmässä. Avoimessa järjestelmässä on ennalta arvaamattomia tapahtumia ja muutoksia, ja niissä vaikuttavat samaan aikaan monenlaisia mekanismeja. Mekanismit ehkäisevät kausaalisten mekanismien vaikutuksia. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 189; Kuusela 2006, 224.) Systeemisen lastensuojelun toimintamallissa työskentelyssä on perhe, joka on avoin järjestelmä omassa systeemissään, jossa vaikuttavat tietyt mekanismit.

Avoimen järjestelmän selittäviä mekanismeja voi olla vaikea löytää ennen tapahtumaa. Tapahtuman jälkeen ilmiössä vaikuttaneet mekanismit on mahdollista selittää kausaalisten mekanismien avulla. (Töttö 2004, 255.) Avoimessa järjestelmän tapahtuvien ilmiöiden taustalla olevat kausaaliset mekanismit tulee selvittää, sekä eritellä ilmiöissä vaikuttavat mekanismit. Havaitut mekanismit vaativat huolellista kuvaamista sekä peilaamista aiempaan tietoon. On myös arvioitava vaihtoehtoisia selitysmalleja ja mekanismeja. (Pekkarinen 2014, 219.) Avoimeen järjestelmään liittyy ennakoimattomia tilanteita ja muutoksia. Kriittisen realismin tavoitteena on perusteltavissa olevilla tavoilla tehdä tendenssit näkyviksi. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 189.) Tendenssit ovat tiettyjen mekanismien voima, joka tuottaa tietyn ilmiön eli voi vaikuttaa kausaaliseen prosessiin. Mekanismien yhdistyessä, ne tuottavat vaikutuksia. Joten tendenssillä tarkoitetaan mekanismien yhdistelmän toimintatapaa myös silloinkin, vaikka sen mukainen lopputulos ei toteudu. (Kuusela & Niiranen 2006, 224; Kuorikoski & Ylikoski 2006, 12.) Tässä tutkimuksessa on haastattelujen kautta pyritty selvittämään vanhempien näkemyksiä mekanismeista ja niiden vaikutuksista perheen elämässä.

Haastattelujen runko on luotu systeemistä toimintamallia hyväksikäyttäen, jotta haastattelijana aineistosta on mahdollista löytää mekanismit, jotka ovat vaikuttaneet systeemisen lastensuojelun työskentelyssä.

Mäntysaaren (2006) mukaan Archerin (1995) mielestä haasteena sosiaalityössä on rakenteen ja toimijoiden välisen vuorovaikutuksen näkeminen. Sosiaalityössä tulisikin tarkastella ilmiöiden emergenttejä ominaisuuksia. Emergentit ominaisuudet niin toimijan kuin rakenteen tasolla ovat erilaiset ja näin ollen niitä ei voi palauttaa toisiinsa. Sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuus tarkoittaa sitä, että yksilöt ja yhteiskunnan osat ovat kausaalisesti kietoutuneet toisiinsa, mutta ne nähdään laadullisesti erilaisina. (Mäntysaari 2006, 152-153.)

Kriittisessä realismissa selitetään piilossa olevia tapahtumia mekanismien teoreettisena mallintamisena. Todellisuutemme on suhteellisen avoin järjestelmä, jossa voidaan koetella teorioita havaittujen säännönmukaisuuksien avulla. (Töttö 2006, 73-74.) Kriittisen realismin mukaan todellisuus on olemassa riippumatta siitä, mitä siitä tiedämme ja havainnoimme. Sosiaalityössä asiakkaiden ongelmat eivät ole ilmiöitä vaan todellisia ongelmia, joihin sosiaalityössä tulee löytää ratkaisumallit. Ongelmatilanteista voidaan kriittisen realismin mukaan nähdä erilaisia tulkintoja, mikä kuvastaa sosiaalityön kenttää kaikessa monimutkaisuudessaan. Näin kriittinen realismi antaa tilaa emansipatoriselle ulottuvuudelle ja pohdinnalle, miten tulkinnat vaikuttavat sosiaalityössä tehtyihin päätöksiin. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 191-192.)

Mekanismit vaikuttavat sosiaalisessa avoimessa systeemissä asiakkaan toimintaan. Tutkimuksessani mekanismit ovat systeemisen mallin periaatteita ja rakenteita, joita toteutetaan asiakastyössä lastensuojelun avohuollossa. Sosiaaliset interventiot toimivat mekanismien kautta. Jotta voidaan arvioida mallin toimivuutta, tulee tunnistaa mekanismit ja miten ne tosiasiallisesti toimivat kontekstissaan. Kontekstisidonnaisuus on tärkeä osa systeemistä toimintamallia. Systeemisen toimintamallin tavoitteena on saada muutos perheen arkeen, mallin toimiessa tietynlaisena interventiona perheen omassa sosiaalisessa yhteisössä. (Pawson & Tilley 1997, 65-66, 69; Töttö 2006, 55-56.)

Jotta perheitä voidaan tukea muutoksessa ja auttaa saavuttamaan heidän itselleen asettamansa tavoitteet ja mahdollinen muutos omassa elämässään, tulee sosiaalityössä tukea asiakkaiden tietoisuutta omista valinnoistaan, jotka ohjaavat heidän toimintaansa. Interventioilla voi olla ennakoimattomia vaikutuksia. Pawsonin ja Tilley'n (1997) mukaan asiakkaan

kulkemaa tietä ja valintoja ei voi ennakoida. Ihmisen kyky reflektoida mahdollistaa näkökulmien muuttumisen sekä tuo epävarmuuden sosiaalisiin säännöllisyyksiin (ks. Kiddens 1990, 83-84, 102). Tämä antaa sosiaalisille selityksille monimutkaisen luonteen ja näin ollen tuo haasteen sosiaalityöhön. (Pawson & Tilley 1997, 71-73.)

Tutkimuksessa tulee pyrkiä löytämään syymekanismit ja ymmärtämään mekanismien toimintaa. Tässä haastattelututkimuksessa pyrin löytämään systeemisen toimintamallin mekanismit ja niiden kautta selvittämään systeemisen mallin toimivuutta vanhempien näkökulmasta. Mekanismien toiminta on riippuvainen kontekstista. Mallit ja menetelmät sisältävät useita mekanismeja ja näin ollen myös useita konteksteja. (Pawson & Tilley 1997, 216.) On huomioitava, että samat mekanismit eivät aina saa samoja lopputuloksia. Sen vuoksi ilmiöitä tarkasteltaessa on huomioitava siihen liittyvä sosiaalinen konteksti ja rakenteet, toimijat sekä mekanismit ja tila- ja aika sidonnaisuus. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 194.)

4.2 Aineiston kerääminen

Pro gradu -tutkimukseni on kvalitatiivinen haastattelututkimus, jossa haastattelut suoritettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa edetään tiettyjen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten mukaan. Hirsjärven ja Hurmeen (2001) mukaan teemahaastattelussa korostuvat haastateltavien käsitykset ja tulkinnat asioista. Teemahaastattelussa pyritään löytämään vastauksia tutkimusongelmaan, ja etukäteen valitut teemat pohjautuvat tutkimuksen viitekehukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Tutkimuksen tiedonkeruu on kvalitatiivista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta. Tutkimuksen haastattelut toteutettiin puolistrukturoidulla yksilöhaastatteluilla Essoten lastensuojelun avohuollon asiakkaille. Tavoitteena oli, että haastateltavat kuvaavat omin sanoin käsityksiään systeemisestä lastensuojelusta. Haastattelut literoitiin ja analysoitiin ja analyysin avulla pyrittiin löytämään vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Teoriaosuus on tärkeää myös laadullisessa tutkimuksessa. Teoria on viitekehys tutkimuksen teorioiden ja metodien sekä tutkimusetiikan ja luotettavuuden hahmottamiseen. Tutkimuksen viitekehys muodostuu tutkimuksen keskeisistä käsitteistä ja niiden välisistä suhteista. Laadullisen tutkimuksen yksi yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä on haastattelu, kuten myös kysely, havainnointi sekä erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 18, 71.)

Tutkimuksen aineiston keräsin syksyllä 2020 haastattelemalla Essoten lastensuojelun asiakasperheiden vanhempia, jotka ovat osallistuneet systeemisen lastensuojelun työskentelyyn. Asiakkaiden haastatteluja varten hain tutkimuslupa Essoten perhe- ja sosiaalipalvelujen johtajalta ja tutkimuslupa myönnettiin 29.6.2020. Haastateltavat sain lastensuojelun avoimuuden sosiaalityöntekijöiden kautta. Tutkimukseeni haastattelin seitsemää vanhempaa viidessä yksilöhaastattelussa ja yhdessä parihaastattelussa, yksi haastatteluista oli videohaastattelu. Haastateltavilla oli lastensuojelun asiakkuutta 3-18 vuoden ajalta, ja he olivat osallistuneet systeemiseen lastensuojelun työskentelymalliin vaihtelevin määrin sekä systeemiin viikkokokouksiin eli tiimikokouksiin 0-5 kertaa. Haastateltaville kerroin haastattelutilanteessa tutkimuksestani sekä annoin allekirjoitettavaksi suostumuslomakkeet. Kerroin nauhoittavani haastattelun litterointia ja analysointia varten sekä tuhoavani haastattelutallenteen ja litteroinnin tutkimuksen valmistuttua.

Haastattelututkimuksessa on oma etunsa, kuten joustavuus. Haastattelussa haastattelijalla on mahdollisuus kysyä uudelleen, tarkentaa vastausta lisäkysymyksillä sekä selventää ilmauksia ja käydä keskustelua haastateltavan eli tiedonantajan kanssa. Joustavuutta haastatteluun tuo myös, se että haastateltava voi kysyä kysymyksiä tarpeelliseksi katsomallaan tavalla. Tavoitteena on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta aiheesta. Ennen haastattelua on myös eettisesti perusteltua kertoa haastateltavalle mistä aiheesta haastattelu on ja mahdollisesti antaa haastateltavan tutustua kysymyksiin tai haastattelun teemoihin etukäteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72-73.)

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa edetään tiettyjen teemojen ja niitä tarkentavien kysymysten mukaisesti. Teemahaastattelussa korostuvat haastateltavan tulkinta asioista sekä haastateltavien asioille antamat merkitykset. Teemahaastattelulla pyritään teemojen mukaan löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiin. Etukäteen valitut haastattelun teemat perustuvat aikaisempaan tietoon tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74-75.) Teema-

haastattelu on keskustelu, joka etenee haastattelijan ehdoilla pyrkien vuoropuheluun haastateltavien kanssa. Haastattelutilanteita sekä -paikkaa on hyvä miettiä etukäteen. Koti voi haastateltavalle olla turvallinen paikka sekä tarjota haastattelijalle lisätietoa haastateltavasta. Toisaalta toimisto voi olla neutraali, jossa haastateltava voi kertoa itsestään ja haastateltavasta asiasta juuri sen mitä haluaa ilman lisäinfoa ympäristöstä. (Eskola & Vastamäki 2010, 26, 30.)

Haastatteluissa pyrin selvittämään asiakasperheiden vanhempien käsityksiä systeemisestä työskentelystä. Vuorelan (1991, 49-50) mukaan arviointitutkimusta voidaan jakaa sektoritason ja asiakastason arviointiin. Sektoritason arvioinnissa voidaan arvioida palveluiden riittävyttä, oikea-aikaista kohdentumista ja saavutettavia asioita. Tämä tutkimus kohdentuu asiakastyön tasoon, jossa ei arvioida, mutta selvitetään hyvän asiakassuhteen saavuttamista, palveluiden laadun ja asiakkaan saamien hyötyjen tutkimista. Tutkimuksessani tarkastelen systeemisen lastensuojelun toimintamallia interventiona ja asiakkaiden käsityksiä mallista ja toimivuudesta heidän elämäntilanteessansa.

Taustakysymyksillä pyrin haastattelun alussa selvittämään, miten tuttua lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhemmille on systeemisen työskentelyn käsitteistö ja miten paljon voin sitä haastattelussa käyttää. Jos tuntui, ettei käsitteistö ollut tuttua työskentelystä, kerroin mitä systeeminen toimintamalli tarkoittaa sekä avasin systeemisen toimintamallin käsitteistöä haastateltaville. Haastattelutilanteissa kerroin haastateltaville, että tutkimuksen tavoitteena olisi tuottaa tietoa lastensuojelun avohuollon systeemisestä toimintamallista. Tietoa voidaan käyttää mallin ja lastensuojelun avohuollon työn kehittämiseen.

Tutkimuksessani haastatteleamalla pyrin selvittämään, onko systeeminen työskentely tuonut perheelle muutosta. Systeeminen työskentely on tarkoitettu tietyille joukkoille, ja mahdolliset toimintamallin tulokset syntyvät monien makro- ja mikrososiaalisten voimien avulla. Tutkimuksessa on myös ymmärrettävä, miksi asiakkaat valitsevat käyttäytyä tietyllä tavoin, jotta voidaan ymmärtää asiakkaiden käyttäytymismallit. On myös tiedostettava, että sosiaalisessa interventiossa asiakkaiden valinnanmahdollisuudet ovat sidosryhmien resurssien vuoksi rajatut ja näin olen voivat vaikuttaa asiakkaiden valintoihin. (Pawson & Tilley 1997, 216; Töttö 2006, 62.)

Tässä tutkimuksessa tavoitteena ei ole yleistettävyyden pieneen otantaan vuoksi. Tavoitteena on selvittää, miten perheet käsittävät toimintamallin työskentelyn ja ovatko perheet nähneet

systemisen työskentelyn tuovan muutosta perheen arkeen. Tämä tutkimus keskittyy kolmeen pääelementtiin: kontekstiin, jossa muutokset tapahtuvat, mekanismeihin, joiden odotetaan tuottavan muutosta ja itse muutokseen (ks. Cross ym. 2010, 5).

Haastattelut sujuivat hyvin ja suurimmalle osalle haastateltavia systemisen mallin käsitteistö oli tuttu. Tiesin kaikkien haastateltavien osallistuneen systemiseen työskentelyyn, koska perusteena haastatteluun pääsemiseksi oli systeminen työskentely lastensuojelun avohuollossa. Haastateltavat ohjautuivat mukaan sosiaalityöntekijöiden kautta. Alkuun oli haastavaa saada haastateltavia, mutta lopulta sain haastatella systemiseen työskentelyyn osallistuneita vanhempia. Haastatteluun käytetty aika vaihteli 30–70min välillä. Haastattelut litteroin kuuntelemalla nauhoitetut haastattelut ja litterointiin erottelin tekstit K, haastattelija ja H, haastateltava, helpottaakseni aineiston analysointia. Litteroinnin jälkeen aineistoa oli 50 sivua rivivälillä 1,5 ja fonttikoolla 12.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkimukseni tieteenteoreettisena taustana on fenomenografia ja tutkimukseni viitekehyyksenä on systeminen teoriasuuntaus ja tieteenfilosofisena lähtökohtana kriittinen realismi. Haastatteluaineiston tutkimusmetodina on teorialähtöinen sisällönanalyysi. Teorialähtöinen eli deduktiivinen sisällönanalyysi perustuu olemassa olevaan teoriaan tai malliin, jossa aineiston analyysiä ohjaa olemassa oleva teoria tai käsitejärjestelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113, 115.)

Laadullisen aineiston analyysissä on aineistosta valittava tutkimuskysymyksen kannalta tärkeät asiat ja kerrottava kaikki, mitä aineisto kertoo. Teorialähtöinen sisällön analyysin taustalla voi olla teorioiden testaamista uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92, 97.) Tässä tutkimuksessa analyysiä ohjaa systemisen toimintamallin rakenne. Tutkimuksessa ei testata systemisen toimintamallin rakennetta, vaan pyritään selvittämään millaisia käsityksiä vanhemmilla on systemisestä toimintamallista lastensuojelussa sekä millaisilla mekanismeilla on merkitystä systemisessä työskentelyssä.

Teorialähtöisen sisällönanalyysi menetelmän ensimmäisenä vaiheena on analyysirungon muodostaminen aineistosta erilaisia luokituksia noudattaen. Tässä tutkimuksessani analyysin runko on strukturoitu, jolloin aineistosta on kerätty vain niitä asioita, jotka sopivat analyysirunkoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113.) Analyysirungon yläkäsitteiksi olen poiminut systeemisen toimintamallin 1) mekanismi, 2) konteksti ja 3) muutos. Näin teoriapohjainen sisällönanalyysi etenee yleisestä yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Analyysin jälkeen katsontuloksia suhteessa tutkimuskysymyksiin, onko mekanismeilla ja konteksteilla ollut merkitystä perheiden tavoittelemiin muutoksiin.

Aloitin tutustumalla aineistoon tulostamalla aineiston ja lukemalla sitä läpi ja alkuun alleviivaamalla eri väreillä eri luokkia. Etsin tutkimuskysymyksen kannalta oleelliset asiat ja muut jätin huomiotta. Luokittelin aineiston ensin karkeasti kolmeen pääluokkaan seuraavasti: mekanismit, kontekstit ja muutos. Tämän jälkeen etsin pääluokkiin systeemisen toimintamallin mukaisesti mekanismeihin, konteksteihin ja muutokseen liittyvät ilmaukset ja kokosin niitä pääluokkien mukaisiin ryhmiin yläluokiksi.

Taulukko 1. Analyysirunko

Systeeminen toimintamalli		
Mekanismi	Konteksti	Muutos
<ul style="list-style-type: none"> • reflektio • kohtaaminen • kuulluksi tuleminen • osallisuus • apu ja tuki 	<ul style="list-style-type: none"> • tiimikokous • koti • muu 	<ul style="list-style-type: none"> • asiat, mitkä muuttuneet perheen arjessa

Tämän jälkeen poimin aineistosta yläluokkiin liittyvät ilmaisut ja sijoitin ne yläluokan alle pelkistäen aineistoa. Aineiston pelkistäminen eli redusoiminen on haastatteluaineiston pilkkomista osiin, jolloin aineistosta poistetaan tutkimuksen kannalta epäolennainen tieto. Pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.) Tässä tutkimuksessa pelkistämistä ohjaavat tutkimuskysymykset sekä systeemisen toimintamallin rakenne.

Taulukko 2. Esimerkki aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä.

Yläluokka	Alkuperäinen ilmaus
Reflektio	<p>”Turvallinen tapa puhua asioista.”</p> <p>”Semmoinen avoimuus on ollut helpottava tekijä siinä.”</p> <p>”Otettu tavallaan ne asiat, jotka tarvii, tarvitsisi muutosta, niin ne on sanottu suoraan ja annettu aikaa käsitellä itekin sitä asiaa.”</p> <p>”Mutta kun muut puhuu siitä ja sitten tajuaa, että, että ei tää nyt ehkei ihan niinku oo normaalia. Et on, oikeesti ongelma, joihin tarvitsee apua.”</p> <p>”Käydään läpi jokaisen mielipide.”</p>

Pelkistämisen jälkeen aloitin aineiston klusteroinnin eli ryhmittelyn, jossa ilmaisut ryhmitelin niin, että ne kuvasivat samaa asiaa. Ryhmittelyssä samaa asiaa tarkoittavat asiat ryhmitellään yhdeksi luokaksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Tässä tutkimuksessa ryhmittelin pelkistetyt ilmaukset yläluokan alle, jonka jälkeen yhdistin ne alaluokaksi. Näin sain aineistosta eroteltua mitä ovat systeemisen mallin mekanismit ja kontekstit ja mitä ne pitävät sisällään.

Taulukko 3. Esimerkki aineiston klusteroinnista eli ryhmittelystä

Mekanismit		
Yläluokka	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Reflektio	<p>Turvallinen tapa puhua asioista</p> <p>Avoin keskustelu asioista</p> <p>Eri näkökulmien esiin tuominen</p> <p>Jokainen saa sanoa mielipiteensä</p>	<p>Turvallisuus</p> <p>Näkökulmat</p> <p>Avoimuus</p>

Seuraavaksi etsin yhtäläisyyksiä mekanismien ja kontekstien välillä. Missä ja milloin ja mikälaista työskentelyä systeemisen mallin mukaisesti on ollut ja onko sillä ollut merkitystä perheiden arkeen.

4.4 Tutkimuksen eettiset näkökulmat ja tutkijan positio

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen (2012, 6-7) mukaan tutkimuksessa tulee noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä sekä tulosten tallentamisessa, esittämisessä ja tutkimuksen ja tulosten arvioinnissa. Tutkimuksessa tulee noudattaa tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimuksessa tulee toteuttaa avoimuutta ja vastuullisuutta tuloksia julkaistaessa, ettei tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetti paljastu. Tutkijan tulee omassa tutkimuksessaan huomioida muiden tutkijoiden saavutukset ja viitata niihin asianmukaisella tavalla. Tutkimusprosessin aikana tutkimus tulee suunnitella ja raportoida tieteelliselle tiedolle annettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla. Tarvittavat tutkimusluvut tulee hankkia ja ottaa huomioon tietosuojaa koskevat kysymykset.

Tässä pro gradu -tutkimuksessani keräsin tutkimusaineiston lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhempien haastatteluilla. Tutkimukseen kutsuin mukaan asiakkaita, jotka olivat osallistuneet systeemisen lastensuojelumallin mukaiseen työskentelyyn. Asiakkaiden osallistuminen haastatteluun oli vapaaehtoista. Asiakkaat kutsuin haastatteluihin kutsukirjeellä lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden välityksellä. (liite 2). Tutkimuksessani en kerännyt asiakkaiden henkilötietoja. Haastattelun alussa kerroin asiakkaille tutkimuksesta ja tutkimuksen tavoitteesta selvittää vanhempien käsityksiä systeemisestä mallista ja sen vaikutuksia lastensuojelutyössä. Asiakkaille kerroin, miten pyrin heidän anonymiteettinsä säilyttämään. Asiakkailta pyysin kirjallisen suostumuksen osallistumisesta haastatteluun (liite 3) ja kerroin tallentavani haastattelun. Lisäksi kerroin, että asiakkaalla on oikeus milloin tahansa keskeyttää osallistuminen tutkimukseen.

Haastattelutallenteet ja litteroinnit säilytin muistitikulla, lukitussa kaapissa. Haastattelutallenteet ja litterointitekstit hävitettiin tutkimuksen valmistuttua. Haastatteluissa pyrin tasaver-

taiseen ja kunnioittavaan kohtaamiseen haastateltavien kanssa. Tutkimuksen toteutin Essoten lastensuojelun avohuollossa, jossa itse tämän tutkimuksen tekijänä työskentelin sosiaalityöntekijänä tutkimuksen toteutusajankohtana syksyllä 2020. Systeminen lastensuojelu toimintamallina oli minulle ennestään tuttua oman työkokemukseni kautta ja haastateltaville kerroin työskenteleväni organisaatiossa, eli Essoten lastensuojelun avohuollossa. Tutkimuksen osalta tutkijana pyrin olemaan ulkopuolinen tutkija ja arvioida systeemistä lastensuojelua ulkoapäin.

Haasteena tutkimuksessani oli asiakkaiden saaminen mukaan haastatteluun. Pohdin tutkimussuunnitelmaa kirjoittaessa, että hyvä määrä haastateltavia olisi 6-8 haastateltavaa. Eskolan (2007, 42) mukaan 6-8 haastattelussa työmäärä pysyy kohtuullisena ja aineistossa on jotain mitä analysoida. Haastattelun analyysissä Eskolan (2007) mukaan tulee jo ensimmäisellä kerralla lukiessa läpi litterointeja poimia aineistosta keskeiset asiat. Aineiston voi pilkkoa osiin esimerkiksi teemoittain. Aineiston analyysi on aineiston tiivistämistä ja keskeisten asioiden tai ilmiöiden pelkistämistä. Teemoittain asioiden poiminen litteroidusta tekstistä helpottaa aineiston analyysiä ja tutkimuskysymyksiin vastaamista. (Eskola 2007, 44.)

Tutkimuksessa tulee huomioida myös eettiset kysymykset. Perinteiset tutkimuksen kriteerit kuten arvo, vapaus, objektiivisuus, luotettavuus, kriittisyys ja arvioitavuus eivät välttämättä takaa eettisesti pätevää tutkimusta. Eettisyys on paljon enemmän, mitä pintapuolisesti tieteellisyyden peruskriteerit kertovat. Ensimmäisenä eettisenä lähtökohtana on intressin etiikka, jossa tutkijan tulee miettiä tutkimuksen aihe, teoreettiset lähtökohdat ja rajata tutkimuskysymys. Tämän jälkeen seuraa tiedon hankkimisen etiikka, jossa tutkijan on pohdittava tutkimuskohteen, tutkimusjoukkoon ja aineiston hankintaan liittyvät kysymykset. Tiedon tulkitsemisen etiikka on sitä, että tutkijan tulee miettiä aineiston analyysin valintaan ja analyysin toteuttamiseen ja tulosten tulkintaan liittyvät kysymykset. (Pohjola 2007, 11-12.)

Tutkimusprosessi myös tuottaa eettisiä haasteita. Tutkimustulokset ovat tietoa, joka tulee välittää yhteiskunnalle. Siinä on tutkijan pohdittava, miten huomioida tiedon julkistamisen etiikka sekä tutkimustuloksista saadun tiedon käyttämisen etiikka. Tässä on hyvä pohtia kenelle ja mistä lähtökohdista sekä kenen hyödyksi tietoa tuotetaan. Eettisyys ja eettisesti kestävä tutkimus on sitä, että tutkija arvioi oman tutkimusprosessinsa vaiheet ja ratkaisujensa kestävyuden ja pohtii niiden merkitystä ja seurauksia siitä mitä tutkimus on luomassa. Eettiset ohjeet ohjaavat tutkijan työtä ja antavat yleiset periaatteet tutkimusetiikalle. (Pohjola 2007, 12, 16.)

Tutkimuksessa tulee pyrkiä välttämään virheitä ja arvioida tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Luotettavuuteen vaikuttavat monenlaiset ilmiöt ja tekijät. Ensimmäinen luotettavuuden edellytys on, että tutkimus on tehty tieteelliselle tutkimukselle asetettujen kriteerien mukaisesti. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella vastaavuuden, pysyvyyden ja uskottavuuden näkökulmasta. Luotettavuutta lisää tutkijan tarkka kuvaus tutkimuksen toteuttamisesta. Tutkimuksessa validius tarkoittaa kykyä mitata juuri sitä mitä on mitattu ja reliabelius tulosten tarkkuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 226, 232-231.) Tutkimuksen luotettavuuden käsitteistä validiteettia ja reliabiliteettia on kritisoitu, koska ne ovat syntyneet määrällisen tutkimuksen piirissä ja ne vastaavat lähinnä määrällisen tutkimuksen tarpeita. Tutkimuksen luotettavuuden arvioimisessa onkin tärkeintä tutkimuksen kokonaisuus ja johdonmukaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136, 140.)

Tässä tutkimuksessa haastatteluihin osallistui seitsemän vanhempaa kuudesta eri perheestä. Kaikki haastateltavat olivat osallistuneet systemisen lastensuojelun toimintamallin työskentelyyn, joten he osasivat kuvata käsityksiään systemisestä työskentelystä lastensuojelun avohuollossa. Tämän tutkimuksen luotettavuuteen voi olla ollut vaikuttavana tekijä se, että itse tutkijana ja haastattelijana työskentelin samaan aikaan organisaatiossa, jossa tutkimus toteutettiin. En kuitenkaan työskennellyt haastatteluun osallistuneiden vanhempien työntekijänä. On mahdollista, etteivät haastateltavat täysin kertoneet avoimesti huonoista kokemuksista systemisessä työskentelyssä.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Vanhempien käsityksiä systeemisestä lastensuojelusta

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä tutkimuksessa oli, millaisia käsityksiä vanhemmilla on systeemisestä lastensuojelusta. Vanhempien kokemukset systeemisestä työskentelystä olivat vaihtelevia ja osalla haastateltavista käsitys liittyi vahvasti systeemisen tiimikokouksen kokemukseen. Tässä luvussa puhuttaessa työskentelystä, sillä tarkoitetaan systeemistä työskentelyä.

Systeemisessä lastensuojelussa kartoitetaan perheen tilannetta erilaisissa tapaamisissa ja systeemisissä tiimikokouksissa. Osa vanhemmista kertoi, että työskentely on tiivistä, jolloin tapaamiset tukevat vanhemman jaksamista ja sovitut asiat toteutuvat. Tiiviit tapaamiset tukevat luottamuksellisuuden ja turvallisuuden tunteen rakentumisessa, jolloin asioista voi puhua matalalla kynnyksellä. Haastatteluissa vanhemmat kertoivat, että työntekijöiden tavatessa vanhempaa kysyttiin heidän jaksamisestaan ja siitä mitä mieltä he työskentelystä ovat. Vanhemmat kertoivat, että työskentelyyn kuuluu myös kysyä vanhemman näkökulmaa siihen, miten työskentelyssä on onnistuttu.

”... kaikkeen ja sanottu ja että ihan matalalla kynnyksellä ja sitten ja kysytään aina, että mikä on nyt oma fiilis ja tota että siellä mietitään ... sitä mun jaksamista ja näitä se kuitenkin kysytään aina joka kerta.” H1

Tärkeää systeemisessä työskentelyssä on yhteistyö perheen ja työntekijän välillä. Perheen asioista ei aina ajatella samalla tavalla ja työntekijän näkemys tilanteesta sekä tuen tarpeista voi olla erilainen kuin perheen. Osa vanhemmista näkee, että työskentelyssä on tärkeää löytää ns. kultaisen keskitien, joka vaatii löytyessään joutavuutta sekä heiltä itseltään että työntekijöiltä.

Työskentelyssä perhe otetaan mukaan kokonaisvaltaisesti ja huolen aiheesta riippumatta työskennellään koko perheen kanssa. Työskentelyssä ei keskitytä yksinomaan perheen tilanteessa olevaan huolenaiheeseen, vaan arvioidaan millaisia vaikutuksia sillä on myös muihin perheenjäseniin. Vanhempien ja työntekijöiden kanssa mietitään, miten tilannetta voidaan lähteä ratkaisemaan.

”...on rohkeasti puututtu siihen ... meidän tilanteeseen ja sitten merkityksellistä minusta on se, että ei ole ollut vaan se yksi perheenjäsen kenestä, kuka on ikään kuin se ongelma, on huomioitu kaikki, että jos perheessä on joku vaikeus ja ongelma eihän se ole siitä yhdestä kiinni vaan se on aina koko siitä perheestä, sehän vaikuttaa siinä jollain tavalla, joka perheenjäseneen.” H2

Systeeminen työskentely ja systeemiset tiimikokoukset ovat mahdollistaneet avoimen keskustelun perheen tilanteesta. Tärkeää on puhua avoimesti ja rehellisesti asioista, mitkä asiat ovat tilanteeseen auttaneet ja saaneet huonon tilanteen muuttumaan toimivaksi. Avoimuuden ja työskentelyn kautta rakennetaan luottamusta koko perheen kanssa niin, että lapsetkin uskaltavat sanoa ääneen huolensa ja murheensa. Työskentelyssä tavataan sekä vanhempia että lapsia, yhdessä ja erikseen. Näin jokainen perheenjäsen saa mahdollisuuden kertoa omasta näkökulmastaan asioista, ja vanhemman ei tarvitse kaikesta puhua lasten kuullen.

”... että perhetyöntekijä meni sinne meidän kotiin ja otti lapset kyytiin ja tuli tänne ja tässä oli aamupalaa ja sitten ja sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijä ja lapset sitten keskusteli sitten keskenään, että miten menee ja minkälaista on ollut.” H2

Osa haastateltavista vanhemmista toi esille systeemisen työskentelyn sopivan sellaisiin tilanteisiin, joissa ei ole tietoa siitä missä perheen kanssa mennään ja millaisista tukitoimista perhe voisi hyötyä. Näin ollen systeemisestä työskentelystä voi olla apua monenlaisiin haasteisiin. Moniammatilliset systeemiset tiimikokoukset antavat uusia näkökulmia tilanteisiin, niin etteivät asiat jää vain perheen oman työntekijän ja asiakkaan väliseksi pohdinnaksi, vaan asioita voidaan nähdä laajemmin useasta eri näkökulmasta. Kun perheen kanssa on keskustelu avoimesti, on kaikilla asianosaisilla tieto perheen tilanteesta. Perheelle on osattu tarjota oikeanlaista apua ja osattu ottaa huomioon asiakkaan mielipiteet. Osa vanhemmista kertoi, että työskentelyssä on tullut tunne, että välitetään oikeasti.

”Meidät otettiin mukaan siihen kun ollaan niin pitkään oltu tässä ja tietyt palvelut kun on ollut pitkään, niin meidän oma sosiaalityöntekijä ei ollut ihan varma missä mennään. Siellä sitten ... huomioitiin ja juteltiin ja todettiin ... meidän toiminta ja mitä lastensuojelu voi meille antaa ...” H5

Systeeminen työskentely vanhempien mukaan auttaa jaksamaan arjessa. Työskentelyn kautta perhe voi saada vertaistukea ja uskonvahvistusta omille ajatuksille, ettei ole yksin vastuussa arjesta, vaan tarvittaessa saa apua, tukea ja vertaistukea arjen haasteisiin. Vanhempien mukaan systeeminen työskentely on moniammatillista keskustelua siitä, mitä voidaan tehdä ja mihin perheenjäsenet ovat valmiita sitoutumaan. Keskustelun kautta vanhemmat saavat hyväksynnän kokemuksia ja eri näkökulmia oman perheen asioihin. Tärkeimpinä asioina systeemisessä työskentelyssä pidettiin rehellisyyttä, avoimuutta ja turvallisuuden tunnetta, jolloin asioista uskaltaa ja voi kertoa ilman pelkoa siitä, että tapahtuu jotakin yllättävää. Voi luottaa siihen, että tukitoimista keskustellaan ja pyritään löytämään perheen ja lapsen edun kannalta hyvä ratkaisu.

”...tää on nyt sitä tämmöisen kompleksisen ongelman moniammatillinen ryhmä, mikä yrittää ratkaista niitä asioita, mitä voisi tehdä. Eri puolelta tulee niitä ajatuksia, että mitä voisi ja tulee ... tehdä ja mihin riittää valtuudet ja mihin kukakin sitoutuu ja niin. Kyllä minun mielestä on ollut hyvä ryhmä. Just niinku sen, tietysti minä oon ollut täällä vähän ..., takavasemmalla, ja oon aina ollut oppositiossa kun oon kritisoinut toimintaa, mutta nyt otetaan tosissaan minutkin. Se on minusta hyvä.” H7

” Minulle on jäänyt sellainen mielikuva, että lastensuojelu on semmoinen mörkö, joka vaan vie lapset pois, et siihen pystyisi vanhempi mitenkään. Niin tämähän on ihan uutta ja on ollut ihana huomata, ettei se niin olekaan. Vaikka ne ... suojelee lapsia ... sitten ne yrittää auttaa perhettä tai minua vanhempänä, jotta ... lapset ei lähtisi pois. Ne yrittää antaa tukitoimia ja kaikkea, että lapset ja perhe saisi olla yhdessä, ettei ne ihan perusteetta lähde ottamaan pois.” H3

Kritiikkiä ei yksinomaan systeemisestä toimintamallista noussut, mutta osa haastateltavista kertoi olleensa pitkään lastensuojelun asiakkuudessa. He kertoivat asiakkuuden aikana keskustelleen samoista asioista monen vuoden ajan ilman, että niihin olisi löytynyt ratkaisuja. Nyt systeemisen työskentelyn kautta on löytynyt ymmärrys työntekijöille perheen tilanteesta ja siitä mitä pitäisi tehdä, vaikka ei vielä ole juuri oikeanlaisia keinoja löytynytkään.

5.2 Millaisilla tekijöillä on merkitystä systeemisen lastensuojelun työskentelyssä

5.2.1 Systeemisen lastensuojelumallin työskentely

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, millaisilla tekijöillä on merkitystä systeemisen lastensuojelun työskentelyssä. Haastattelut toteutettiin niin, että kysymykset pohjautuivat systeemisen toimintamallin periaatteisiin ja vastauksia eli tutkimusaineistoa analysoitiin teoreettisen sisällön analyysin mukaisesti. Haastatteluista nousi esille monia asioita, joilla on merkitystä lastensuojelun muutostyöskentelyssä. Analysoinnin mukaan mekanismeja systeemissä työskentelyssä ovat: reflektio, kohtaaminen, kuulluksi tuleminen, osallisuus sekä apu ja tuki. Näiden mekanismien kautta lastensuojelun systeemissä työskentelyssä pyrittiin vahvistamaan perheiden hyvinvointia.

Työskentely systeemissä mallissa on vaihdellut tutkimukseen osallistuneissa asiakasperheissä: joissakin työskentely oli ollut hyvin tiivistä ja toisaalta osa vanhemmista oli ajatellut, että työskentely olisi voinut olla tiiviimpää ja konkreettisempaa työskentelyä arjen tukemiseksi. Systeemissä työskentelyssä tavoitteena on löytää perheen systeemistä juurisyyt perheen haasteisiin ja tavoitteena on huomioida yksilöllisesti perheenjäsenet ja heidän tarpeensa.

”Se on ollut se tiivis apu, että mikä on vaikuttanut siihen omaan itsensäkin jaksamiseen ja kaikkeen ... jokainen lapsi on huomioitu omana itsenään ja ymmärretään sen tarpeet, että oon ollu tosi tyytyväinen, ettei ketään niin kun, kukaan ei jää huomiotta, jokainen saa sen mitä tarvii ja tukea ja neuvoja paljon.”H1

”No sen takiahan me kokoonnutaan ja jos on jokin asia niin siitähän me lähdetään ja sitten puhutaan paskaa loppuaika.”H4

Vanhempien näkemyksen mukaan systeemiseen työskentelyyn kuuluu vahvasti luottamus, avoimuus ja keskustelut, jotka mahdollistavat vanhempien avun pyytämisen. Avoimuus työskentelyssä mahdollistaa asioista keskustelun, jolloin tukea ei tuputeta. Vaihtoehtoista voi yhdessä keskustellen pohtia minkälainen apu ja tuki on perheelle sopivaa ja onko niitä

mahdollista saada. Työskentelyssä voidaan tiedostaa perheen tilanne ja sen haasteet, mutta myös vanhemman sitoutuminen tai sitoutumattomuus vaikuttaa työskentelyn toteutumiseen.

”Niin semmoisia hyvin kipeitä arkoja asioita, pystyin kertomaan... Mistä en ole puhunut kenellekään tai siis niin niin, elikkä ollaan saatu sellainen luotto, oon uskaltanut kertoa sellaisia asioita että kun mä oon rehellinen niin kaikki et se, rehellisyys ja luottamus on semmoinen tärkeessä keskeisessä osassa meidän työskentelyä.” H3

Systeemisessä työskentelyssä huomioidaan asiakasperheen lähi- ja viranomaisverkosto palvelureissa sekä arjen työskentelyssä. Arjen verkostoa on perheissä vahvistettu muun muassa ohjaamalla lapsia harrastustoimintaan joko ohjaaja- tai tukihenkilötyöskentelyn kautta.

5.2.2 Systeemisen toimintamallin mekanismit

Reflektio on osa systeemistä työskentelyä. Vanhempien mukaan reflektioivassa keskustelussa jokainen hyväksytään työskentelyssä omana itsenään. Nimenomaan tiimikokoukset ovat paikka, jossa vanhempien käsityksien mukaan voi puhua reflektoiden asioista, miten asiat itse näkee ja kuulee. Reflektio on turvallinen keino kuulla eri ihmisten näkökulmia perheen tilanteesta. Vanhempien mukaan avoimuus on ydinasia toimivalle reflektiolle. Avoimuus mahdollistaa reflektioivan keskustelun, jossa jokaisen tiiminjäsenen näkemys tulee kuulluksi. Osa vanhemmista ajatteli, että reflektioiva keskustelu tiimikokouksessa voi auttaa näkemään asioita ulkopuolisen näkökulmasta ja huomaamaan, että oma ”normi” kaipaa muutosta. Osa vanhemmista taas ajatteli, että reflektioiva keskustelu antaa vertaistukea sekä toisaalta myös vahvistusta omille ajatuksille perheen tilanteeseen.

” Kun itse vähättelee niitä asioita, että onkohan tämä nyt oikeesti niin paha juttu, kun kuvittelen vai teenkö minä vaan näistä tai suurentelenko. Tai onko jotenkin ylidramaattinen. Mutta kun muut puhuvat siitä ja sitten tajuaa, että ei tää nyt ehkei ihan niinku oo normaalia. Et on, oikeesti ongelma, joihin tarvitsee apua.”H2

”Aika paljon negatiivisia ollut (aikaisemmin), että niitä on ollut työntekijöitä, jotka justiinsa ei ota mitään huomioon ja käyvät vaan niin kuin hyökkäävät päälle ja ... täällä sitten on ollut semmoista, niin kuin kerrottu avoimesti ja sitten on ... tullut sellainen luottamus, että voi asioista puhua ja apua saa, jos sitä tarvii.”H1

Kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen ovat hyvän vuorovaikutuksen perusta sosiaalityössä, jossa korostuu luottamus ja avoimuus asiakassuhteessa. Kohdatuksi tulemisessa on tärkeää, että työntekijä huomaa ja kysyy asiakkaan avun ja tuen tarpeesta sekä kuuntelee asiakkaan näkemyksen tilanteeseen. Tällöin apua ja tukea perheelle on mahdollista saada oikea-aikaisesti, joka vahvistaa luottamuksellista vuorovaikutusta vanhemman ja työntekijän välillä. Tämä voi vahvistaa vanhemman luottamusta työntekijään ja vanhempi voi myös kertoa elämäntilanteen haasteista ilman pelkoa yllättävistä seuraamuksista.

”Mä olen pyrkinyt siihen, että jos on jotain, olen sen sanonut, koska sillain meillä on sen vuoksi se luottamus sitten pelannut.”H4

”Me ollaan itseasiassa oltu nyt sen systeemisen kanssa aika samoilla linjoilla. Aikaisemmin ollaan oltu paljonkin eri mieltä. Sanoinkin että olen kaiken maailman kanteluista yrittänyt tehdä, kun en oo ollut kauhean tyytyväinen siihen lastensuojelun toimintaan. Siinä mielessä ollaan erimieltä oltu, mutta nyt sitten systeemisen osalta, kun jokainen on saanut kertoa mielipiteensä ja ollaan vaihdettu mielipiteitä ja muuta niin ollaan oltu minun mielestä kohtalaisen samaa mieltä asioista. Nyt se on tavallaan, onko se minulle tavallaan vertaistuki vai joku muu, mutta minä saan uskon vahvistusta omille ajatuksille.” H7

Hyvä ensikohtaaminen työntekijöiden kanssa on vanhempien näkemyksen mukaan tärkeää myös lasten kanssa toimiessa, jotta voidaan luoda lapselle turvallinen ja luottavainen ympäristö omista asioistaan kertomiselle. Lasten kanssa työskenneltäessä myös leikin varjolla toiminen ja lapsen kiinnostuksen kohteiden huomioiminen vahvistavat lapsen kohdatuksi ja kuulluksi tulemistä. Työskentelyssä on myös mahdollisuuksien mukaan annettava aikaa asioiden prosessointiin, niin lapselle kuin aikuiselle, jotta työskentely mahdollistuu ja voidaan yhdessä keskustellen miettiä mikä työskentelyn tavoitteena oikeastaan on. Lasten kanssa työskenneltäessä on myös huomioitava, ettei heidän kanssaan turhaan palata jo selvitettyihin asioihin, vaan katsotaan tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin.

” Minun mielestä semmoinen että tulee... se ensivaikutelma lapselle, mikä tulee kun työntekijä tulee, vieras siihen ja ... rakentaa sen luottamuksen ja sitten se lapsi ... myöskin ... osaa itseensä ilmaista, että mitä se tarvitsee ja mitä niin kuin toiveita on ... Se on toiminut minun mielestä kaikkien kanssa.... kun lapsia viedään jalkapalloa pelaamaan ja se on semmoista leikin varjolla ..., että se ei ole vaan semmoista ja istutaan naamakkain” H1

”... oli ... palattu johonkin semmoiseen ongelmaan mikä lapsella oli tai joku missä hän oli toiminut tyhmästi tai huonosti tai jotenkin mutta että tilanne oli jo korjaantunut, mutta siihen palattiin ja se oli sille lapselle, että, kun en ikinä enää mene, kun mikään ei riitä.” H2

Sosiaalityöntekijän ymmärrys siitä, että vanhemmalle voi antaa aikaa asioiden käsittelyyn ja työskentelyvaihtoehtojen miettimiseen on auttanut hyvän kohtaamisen kokemuksessa. Perheen kanssa perheenjäsenten vahvuuksista ja haasteista keskusteleminen ja ratkaisumallien etsiminen yhdessä voi vahvistaa luottamusta ja kuulluksi tulemisen tunnetta. Toisaalta avoin keskustelu ja tieto siitä, mitä vanhemmilta odotetaan ja vaaditaan lisää vanhemman osallisuutta ja ohjaa vanhempaa toimimaan yhteisten tavoitteiden mukaisesti. Näin on mahdollista yhdessä työntekijän kanssa miettiä eri työskentelyvaihtoehtoja tavoitteiden saavuttamiseksi.

”niin [sosiaalityöntekijän nimi] on jotenkin ihanasti aina antanut mulle ne vaihtoehdot ja näitä hän on niin kun ajatellut, että tässä sulle kolme vaihtoehtoa, että voit itse miettiä, että mikä ois semmoinen, että aina se on antanut mulle, että voit itse tuumailla, mitä mieltä oot .. asiassa”H3

Vanhempien mukaan kohtamisessa ja kuulluksi tulemisessa on tärkeää, että työntekijä ottaa tosissaan vanhempien asiat. Tärkeää on kysyä vanhemmilta mielipiteitä sekä kuunnella heidän näkemyksiään tilanteista. Työntekijöiden pysyvyys ja tuttuus ovat niitä tekijöitä, jotka lisäävät ja vahvistavat luottamusta. Luottamuksellisessa asiakassuhteessa vanhemmilla on paremmin uskallusta kertoa niistä tilanteista, kun ei mene hyvin. Silloin heillä on luottamus työntekijään, että yhdessä tilanteisiin voidaan löytää ratkaisumalleja. Hyvä kohtaminen on myös vahvuuksien huomioimista ja niiden sanoittamista ääneen. Osa vanhemmista kertoi, että kohtamisella on ollut merkitystä myös omaan ajatteluun lastensuojelusta. He ovat kokeneet, että sosiaalityöntekijän työskentelyssä näkyy perhe edellä -ajattelu ja ensisijaisena tavoitteena lapsen etu.

” ... tulee just semmoinen, että niin kun välittää oikeasti, ettei oo vain, että ollaan vaan joku perhe paperilla” H1

Oikea-aikaisuus työskentelyssä on osa kohtaamista ja kuulluksi tulemista. Lastensuojelun työntekijät tukevat perheitä ja ovat vanhempien tukena sanoittamassa elämänmuutoksia lapsille. Vanhempien näkemyksen mukaan tukea saa, kun sitä on itse valmis ottamaan vastaan. Vanhempien mukaan kuulluksi tuleminen auttaa jaksamaan arjessa, kun tilanteessa ei ole yksin. Mutta toisaalta pelkkä kuulluksi tuleminen ei tuo keinoja arjen haasteisiin, vaan niitä joudutaan miettimään erikseen ja yhdessä molempien vanhempien kanssa.

”Mutta, se, että jos niihin asioihin ajoissa puututaan, ei tarteis mennä ... tilanteissa johonkin semmoiseen ääripäähän, siten onkin vaikka se sijoitus ainoa vaihtoehto” H2

Osallisuutta on monenlaista ja osallisuuden kokeminen on vahvistanut luottamusta. Osa vanhemmista oli systeemissä tiimikokouksissa kertonut asioita, joita ei ole muualla kertonut. Osallisuus on vanhempien mukaan sitä, että yhdessä puhutaan asioista ääneen niin riskitekijöistä kuin voimavaroista ja vahvuuksista. Tällöin vanhemmilla on myös ollut mahdollisuuksia vaikuttaa työskentelyyn ja sen menetelmiin. Vanhempien ei ole ollut pakko ottaa vastaan sellaista työskentelyä, mitä eivät ole kokeneet hyvänä.

”Meillä ennen sitä tiimikokousta oli eriäviä mielipiteitä, nimenomaan perheyön osalta. Sitä yritettiin tuputtaa, siinä tiimikokouksessa tilanne rauhoittui. Tuli suora palaute: hyvänen aika, tähän olette selvinnyt hienosti tilanteessa ja tämä apu, jota annetaan, on riittävää”. H5

Myös lähiverkoston, kuten vanhempien omien sisarusien tai heidän omien vanhempiensa huomioiminen työskentelyssä vahvistavat osallisuuden tunnetta. Lähiverkoston huomioiminen ja mukaan ottaminen työskentelyn voivat vahvistaa perheen voimavaroja ja lisätä tunnetta, että koko perhe ja lähiverkosto on tärkeä osa työskentelyä. Lähiverkosto voi omalla tiedollaan olla apuna juurisyiden löytämiseen perheen tilanteen selvittämisessä. Näin on mahdollista löytää perheen kannalta oikeanlainen tuki juuri sen hetkiseen tilanteeseen. Tärkeää on myös molempien vanhempien osallistaminen. Yhteistyötä voivat haastaa vanhempien ristiriitaiset välit ja tällöin on hyvä työntekijöiden kanssa miettiä, miten tukea vanhempien yhteistä vanhemmuutta. Tärkeää on kuulla molempia vanhempia sekä heidän näkökulmiaan perheen tilanteeseen, jolloin voidaan muodostaa kokonaiskuva perheen arjesta. Osa

vanhemmista näki, että osallisuutta on myös se, että vanhemmilta tulisi vaatia vanhemmuutta.

”On huomioitu kaikki niinku semmoisena, että kutsutaan äitiä vaikka mukaan jos on halukas tulemaan ja tota ottaa huomioon se että siellä on tukiverkko takana.” H1

Lasten osallistaminen työskentelyyn on ensiarvoisen tärkeää heidän ikä- ja kehitystasonsa huomioiden. Näin työntekijät oppivat tuntemaan lapsen ja osaavat huomioida hänen mielipiteensä työskentelyssä. Niin lapsilla kuin aikuisilla luottamus lisää avoimuutta ja lasten osallistamisella systeemiseen työskentelyyn rakennetaan luottamusta. Tämä mahdollistaa lapsille mahdollisuuden rehellisesti kertoa mielipiteensä ja näkemyksensä asioistaan.

Vanhempien mukaan systeeminen työskentely on muuttanut ajatusta lastensuojelusta myönteisempään. Työskentelyyn osallistamisella esimerkiksi sukupuutyöskentelyllä ja tiimikouksilla on ollut merkitystä, että työskentely on koettu hyvänä. Toisaalta osa vanhemmista koki, että omalla aktiivisuudella on myös ollut merkitystä osallistamiseen ja kuulluksi tulemiseen.

Apua ja tukea on vanhempien näkemyksen mukaan monenlaista. On kotiin annettavaa tukea perhe-, ohjaaja- sekä tukihenkilötyön keinoin sekä verkostoissa annettavaa tukea. Vanhemmat kokivat niin perheen yhteiset kuin vanhemman omat sekä lasten erilliset lastensuojelun tapaamiset ja työskentelyn perheen hyvinvointia tukevana asiana. Näin jokainen perheenjäsen tulee kuulluksi ja kohdatuksi omana itsenään sekä perheenjäsenenä.

Kotipalvelu on yksi muoto kotiin annettavasta tuesta ja avusta esimerkiksi siivousapuna. Perhetyön apu on vanhempien mukaan muun muassa sellaista, että puututaan kotona esimerkiksi lapsen aggressiiviseen käyttäytymiseen tai tuetaan vanhempaa tunteiden käsittelyssä haastavissa tilanteissa sekä keskusteluihin. Tukihenkilötyöskentely lapsen kanssa ja tukiperhe auttavat vanhempien näkemyksen mukaan vanhempia jaksamaan arjessa sekä antamaan ”hengähdystauon” vanhemmille. Myös avohuollon sijoitus on yksi tukimuoto arjen tilanteisiin.

”Kyllähän ne lähti kiireellisenä sijoituksena ... minähän tiesin, että itsehän minä olin siinä kämmännyt.” H3

Apua ja tukea on myös ruoka-avun, vaatetuksen ja taloudellisen tuen antaminen, sekä lasten tutustuttaminen erilaisiin harrastuksiin ja niiden kokeileminen. Vanhempien mukaan joskus voi olla korkea kynnyks kysyä apua ja tukea. Osa vanhemmista on kokenut hyvänä, että työntekijä kysyy vanhemmilta ja tarjoaa perheelle esimerkiksi ruoka- tai vaateapua. Silloin on helpompi sanoa apua tarvitsevan, kun sitä ei erikseen tarvitse lähteä pyytämään. Tärkeää on myös keskustella, onko tarjotusta avusta ja tuesta ollut hyötyä ja voisiko sitä jatkaa tai tuleeko se lopettaa.

”Sitä on jotenkin aina kysytty, onko tarvetta jollekin ja sitten otan vastaan, jos on ollut tarvetta, ruoka-apua oon myös saanut... Lukee jotenkin ajatuksia, mulla on vähän korkeampi kynnyks sitten lähteä minkäänlaista lähteä kysymään” H1

”sosiaalityöntekijä ehdotti minulle joskus viime vuonna, että perhetyöntekijöitä ja kokeiltiinkin sitä vähän, mutta en ollut silloin itse valmis siihen, niin niin, et se sitten vähän jäi...” H3

Yksi avun ja tuen muoto on verkostotyö. Perheiden viranomais- ja vapaaehtoisverkostoon voi kuulua työntekijöitä mielenterveyspalveluista, riippuvuusvastaanotolta, aikuissosiaalityöstä, harrastustoiminnasta sekä koulusta. Myös kolmannen sektorin järjestöt ovat iso apu perheiden hyvinvoinnin tukemiseksi.

Hyvinvoinnin vahvistaminen näyttäytyi olevan systemisen työskentelyn tavoitteena kaikissa perheissä, kuten sen tulisi olla tavoitteena muussakin lastensuojelutyössä. Vanhemmat toivat esille monenlaisia asioita, joista hyvinvointi koostuu. Hyvinvointia on esimerkiksi se, että perheen perustarpeet ovat kunnossa eli on ruokaa, perheenjäsenillä perusvaatetus sekä katto päänpäällä. Hyvinvointia on myös turvallinen arkirytmii ja tavallinen arki, jossa perheenjäsenet voivat tukea toisiaan arjessa. Osa vanhemmista kertoi, että hyvinvointia on myös se, että on toimintakykyä kohdata arjen haasteet.

” Tasaisen tylsä arki, elikkä, että kun meillä on sitä tasaista tylsää arkea, meillä on asiat hyvin.”H3

”Pystytään kohtaamaan arjen haasteet ja että vaikka perheen yhteistä aikaa” H5

Yhdessä tekeminen ja yhdessä oleminen näyttäytyivät perheen hyvinvoinnin kannalta tärkeiksi asioiksi. Vanhemmat toivat esille, että yhdessä tekeminen lisää perheen yhtenevyyttä ja näin ollen koko perheen hyvinvointia. Vanhemman omaan jaksamiseen vaikuttaa arkirytmien tasaisuus ja säännöllisyys. Säännöllinen työ sekä unirytmii ovat tärkeä osa hyvinvointia, ja unettomuus voi vaikuttaa heikentävästi vanhemman jaksamiseen arjen haasteissa.

”... hyvät monen tunnin yöunet ... vaikuttaa omaan mielialaan ja omaan jaksamiseen” H1

Lapsen hyvinvointia on saada olla lapsi, jossa hänen ei tarvitse huolehtia aikuisten asioista. Lapsella tulee olla rajat sekä tieto siitä, mitä saa tehdä ja mitä ei. Nämä tuovat lapselle turvallisuuden tunnetta. Lapsen arjessa kaikki tunteet tulee olla sallittuja ja lapselle on tärkeää tietää, että kiukun ja suuttumuksen tunteisiin hän saa aikuisilta apua. Osa vanhemmista toi myös esille, että lapsen ei tule olla pelinappulana vanhempien välisissä riidoissa, vaan vanhemman tehtävänä on suojella lasta myös näiltä vanhempien ristiriidoilta.

” Noh, siis, rajat on rakkautta, periaatteella, että on semmoinen säännöllisyys ja turvallisuus siitä, että jokainen tietää mihin on lupa tehdä ... On lupa olla kiukkuinen tai vihainen ja siihen saa apua perheen sisällä, että voi luottaa siihen vanhempaan ... Lapsi saa olla lapsi, ... että lapsen ei tarvii huolehtia aikuisten asioista eikä kuulla.” H7

”Ne on kaikki pitänyt kyllä paikkaansa (olettamukset) ja ollaan sitä sukupuuta tehty ja sitten sinne laittaa jokaisen kohdalla omat semmoiset voimavarat ja haasteet ja se on sit semmoinen että siitä näkee hyvin kaikki, sitten kun se on paperille, sitä on vähän helpompi sitten lukea ja miettiä niitä.” H1

Hypoteesi ei haastateltaville ollut työskentelystä tuttu termi. Ilmeisesti termiä ei säännöllisesti vanhempien kanssa tiimikokouksissa käytetty. Enemmänkin oli mietitty olettamuksia, syy-seuraussuhteita ja mietitty ratkaisuja pulmiin.

5.2.3 Systemisen lastensuojelun toteuttaminen

Haastateltavien mukaan systemistä lastensuojelutyötä toteutettiin tiimikokouksissa, perheen kotona sekä kodin ulkopuolella. Parhaiten systeminen lastensuojelutyöskentely tunnistettiin tiimikokouksista, joihin asiakkaat olivat osallistuneet vaihtelevin määrin.

Tiimikokous on paikka, jossa huomioidaan verkosto ja perhe kokonaisuudessaan. Sieltä on keskusteluiden kautta mahdollista saada vertaistukea sekä kuulla eri näkökulmia perheen tilanteeseen. Keskustelun kautta on mahdollista selvittää yhdessä eri ratkaisuvaihtoehtoja perheen tilanteeseen. Se on myös paikka, jossa vanhempi näkee perheen työntekijöitä ja perheen asioista päättäviä henkilöitä ja saa keskustella heidän kanssaan perheen tilanteesta.

” se oli nyt tosi kiva nähdä, että nehän on ihan vaan ihmisiä, jotka on niitä (sosiaalityöntekijää) isompia, jotka päättää myös sitten tietyistä asioista, mihin (sosiaalityöntekijä) ei voi päättää ... jotenkin se, että näin ne ihmiset. Nämä on jutellut meidän asioista, jotenkin se oli semmoinen niin kun, että hekin ovat ihmisiä”H3

Tiimikokouksessa vanhemmat saavat kuulla eri työntekijöiden näkökulmia ja ovat itse vanhempina kokeneet, että ovat voineet turvallisessa ympäristössä puhua rehellisesti asioista, niin kuin ne itse näkevät. Systemisessä tiimikokouksessa vanhempien mukaan näkökulmat ja mielipiteet asioista voivat olla erilaiset, mutta yhteinen keskustelu ja lasten edun esille nostaminen ohjaa keskustelua oikeaan suuntaan. Tiimikokouksessa keskustelun avulla sekä työntekijän kirjoittaessa keskustellut asiat fläppitaululle, saadaan näkyväksi perheen vahvuudet, haasteet sekä tavoitteet tukemaan jatkosuunnitelman työskentelyä.

”Eri puolilta tulee niitä ajatuksia, että mitä voisi ja tulee niitä muotoja, että mitä voidaan tehdä ja mihin riittää valtuudet ja mihin kukakin sitoutuu.”H7

”Se on tuntunut helpottavalta, että ei ole yksin kaikkien asioiden kanssa. Siinä on eri ihmisiltä eri näkökulmia, sitten semmoinen avoimuus on ollut semmoinen helpottava tekijä siinä, että on helppo ihmisten kanssa puhua ... Se että tietenkin tulee uusia näkökulmia, siellä on ollut niitä semmoisia mitä ei ole aikaisemmissa asioissa ollut, semmoisia niin kun toteamuksia ulkopuoliselta ihmiseltä, se on ollut semmoinen minun mielestä hyvä lisä siihen aina” H1

Vanhempien mukaan tiimikokous on paikka, jossa on tullut kuulluksi. Tiimikokouksissa on keskusteltu avoimesti perheen tilanteesta, vanhemmat ovat saaneet palautetta sekä niissä on nostettu esille perheen vahvuuksia. Tiimikokouksessa työntekijät saavat kokonaiskuvan perheen tilanteesta sekä perheelle annetusta tuesta ja siitä, onko annetusta tuesta ollut hyötyä perheelle. Osa vanhemmista ajatteli, että tiimikokouksessa työntekijä saa kokonaiskuvan myös perheen historiasta, se voi auttaa työntekijöitä ymmärtämään perheen tilannetta paremmin.

”Tää nyt on tällöisen kompleksisen ongelman moniammatillinen ryhmä, mikä yrittää ratkaista niitä asioita, mitä voisi tehdä.” H7

”Melkein väittäisin, että jos tämän tyyppistä olisi ollut alusta pitäen, ei olisi oltu moneen vuoteen tukea tarvittu ... Ihan siis hyvä kokemus sinällään, kun tää on muutenkin mennyt siihen viime vuosina, että emme oikeastaan enää pysty luottamaan mihinkään tai kehenkään. Sitä on tottunut, että tulee turpaan, milloin miltäkin suunnalta, sitä on vaan, en mä vaan pysty luottamaan” H6

”Systeeminen tiimikokous oli nimenomaa sellainen, että siinä pidemmältä aikajanelta kerrottiin, että siinä tuli kokonaisena se kertomus.” H5

Vanhemmat kertoivat, että tiimikokouksessa tuli tunne, että perheen asiat otetaan tosissaan. Turvallisuuden tunne on ollut myös iso osa tiimikokousrakennetta, jossa on avoin ilmapiiri, ja asioista on voinut turvallisesti puhua. Tiimikokouksissa on myös käsitelty yhteisvanhemmuuden haasteita. Se on tuonut niin työntekijöille kuin vanhemmille ymmärrystä siitä, missä perheen kanssa mennään, ja molemmat vanhemmat ovat saaneet tulla kuulluksi omassa vanhemmuudessaan.

”ja kysytään aina se mielipide onko tämä nyt oikein ja onko jotain mitä haluaa lisätä et se ... otetaan tosissaan se koko asia, että sitä ei vaan joku kerro ja sit se on siinä, että lyödään piste. Siellähän kysytään vielä se, lisättävät tai haluaako jotain postaa sieltä, et se on toiminut tosin hyvin.” H1

Systeemistä lastensuojelua toteutetaan myös perheen kotona kotikäynteinä. Kotikäynneillä tavataan perhettä perheen omassa ympäristössään. Tapaamisissa tavataan perheen lapsia sekä vanhempia yhdessä ja erikseen. Myös osa lastensuojelun työstä toteutetaan kotiin tehtävänä perhetyönä tai perhekuntoutuksena, joka on perhetyötä tiiviimpää tukea perheen ar-

keen. Osa vanhemmista koki kotipalvelun hyvänä tuen muotona perheen hyvinvoinnin tukemisessa. Myös lasten kanssa tehtävä ohjaaja- ja tukihenkilötyöskentely lapsen luontaisessa ympäristössä, on ollut hyvinvointia lisäävää palvelua perheille.

”itse oon ... perhetyöntekijöitten kanssa keskustellut ... he saattoi välillä käydä niinkin, että ... olin ... yksin kotona ja oli semmoista ...se oli tosi hyvä, että joku kävi myös kattoo... oli ... minun tukena.” H2

Lisäksi työskentelyä on muuallakin kuin kotona, kuten esimerkiksi verkostoissa, jota on myös kuvattu jo aikaisemmin kappaleessa 5.2.2. Lastensuojelun työntekijät ja perhe toimivat yhteistyössä esimerkiksi mielenterveys- ja riippuvuusvastaanoton kanssa, lasten erilaisten harrastuksien ohjaajien kanssa, koulujen ja päiväkotien sekä muiden lastensuojelulaitosten, kuten vastaanottokotien tai perhehoidon yksiköiden sekä esimerkiksi laitosperehekuntoutuksen kanssa.

5.2.4 Muutokset perheen arjessa

Lastensuojelun systeeminen työskentely on tuonut perheelle muutosta arkeen. Osa vanhemmista kertoi, että systeeminen työskentely on tuonut uusia näkökulmia omaan arkeen ja sitä kautta muutostyöskentelyä on voinut rakentaa. Perheessä tapahtuneista muutoksista on osassa perheissä ollut perheen yhteenkuuluvuuden tunteen lisääntyminen. Lasten käytös on osassa perheissä muuttunut parempaan suuntaan, jolla on ollut merkitystä perheen yhteisen vapaa-ajan vieton lisääntymiseen.

”...semmoinen keskinäinen oleminen, vuorovaikutus on paremmin, on enemmän jaksamista ja tietenkin lapsetkin on kasvanut ja kehittynyt ja ymmärtävät elämää enemmän ... siis päivissä on enemmän rutiinia kun aikaisemmin, se ei oo sellaista hajanaista silppua... on tasaisempi ja parempi.”H2

Tukityöskentelyllä on saavutettu yhteisesti perheelle asetettuja tavoitteita, esimerkiksi perheen arki on muuttunut ”tylsäksi” ja säännöllisemmäksi. Työskentelyssä kuulluksi tulemi-

nen ja osallistaminen ovat lisänneet uskallusta kertoa myös niistä asioista ja tilanteista, jol-
loin ei ole mennyt hyvin. Työskentelyllä on saavutettu tavoitteita ja se on myös lisännyt
turvallisuuden tunnetta kotona, kun asioista puhuttu avoimesti ja pyritty löytämään ratkai-
suja tilanteisiin.

*”Ollaan saatu sellainen tasainen tylsä arki rullaamaan siellä ja oon saanut
sieltä tukea vanhemmuuteen... Ihan se semmoista, että opetellaan siihen tasai-
seen tylsään arkeen, mistä on kyllä löytynyt kaikkea hienoa ja oivalluksia ja
sehän on itseasiassa aika kivaa.” H3*

*”Se että kohentaa sitä lasten turvallisuutta ja omaa turvallisuutta ja semmoista
niin kun hyvää oloa siellä kotona, että siellä on hyvää olla, ettei ole mitään sen
semmoisia uhkatekijäitä tai vaaraa, pelkoa ei tarvii tuntea, että on semmoinen
turvallinen olo.” H1*

Osa vanhemmista kertoi, että he ovat vanhempina oppineet huomioimaan perheen lapsia
yksilöinä sekä tunnistamaan heidän tunnetilojaan. Tunnetilojen huomioimisella ja ennakoin-
nilla voi olla merkitystä perheen ja lasten hyvinvointiin sekä turvallisuuden tunteeseen. Ti-
lanteista ja tunteista keskusteleminen on auttanut myös lapsia rohkaisemaan ja näyttämään
tunteensa sekä puhumaan niistä. Osa vanhemmista kertoi, että kun arkeen on saanut apua,
on lapsi alkanut käymään paremmin koulussa. Koulussa saatu apu ja tuki oppimiseen on
myös tukenut lastensuojelun tavoitteita.

*”Hyvää on se, että vanhempien tukeminen on hyvin konkreettisesti auttanut
meitä jaksamaan ja enemmän lasten kanssa olemaan ... Mutta tota, mahdol-
listunut tosiaan nimenomaan se lasten huomioimisen.” H5*

*”Sieltä saan vertaistukea, on se uskon vahvistus niille omille ajatuksille, että
oonko tosissaan tommonen, mutta jos olen semmoinen, että mä oon hyväksytty
siinä, niin se on ihan jees.” H7*

*”Hyvään suuntaan ja otettu semmoiset tavallaan ne asiat, jotka ... tarvitsi
muutosta, niin ne on sanottu suoraan ja annettu aikaa käsitellä itekin sitä
asiaa, et sitä ei heti lyödä saman tien lukkoon, et nyt tehdään just näin. Vaan
heitetään tavallaan ilmoille se asia ääneen ja sitä voi rauhassa itse miettiä
seuraavalla kerralla, käydään sitä läpi.” H1*

Työskentelyn vastaanottamiseen ja työskentelyyn sitoutumiseen vaikuttaa vanhempien mu-
kaan vanhemman oma asenne ja mielenterveyden tilanne. Työskentelyssä on huomattu, että

apua saa, kun sitä pyytää ja on valmis vastaanottamaan. Vanhemmat kertoivat, että työskentelystä on saanut apua omaan jaksamiseen, mutta se on myös sitouttanut vanhemman työskentelyyn.

”Mähän jouduin itsekin sitoutumaan siihen, enhän mää olekaan vapaa menemään ja tulemaan niin kun haluan. Pitää yrittää niin kun tiettyjä tavoitteita itsekin saada.”H4

” Lasten käytös on muuttunut tosi paljon, toisella lapsella oli niitä väkivaltaisuuksia juttuja, niin niitä ei ole ollut ollenkaan, se on muuttunut ihan täysin. Toisen lapsen koulunkäynti on parantanut siitä mitä se on ollut ja ... tavallaan se meidänkin sisäinen semmoinen yhteenkuuluvuus on parantunut tosi paljon ... yhdessä vaiheessa oli jonkinlainen kato, ettei pystyneet lapsetakaan minulle sanomaan asioita... se on nyt tässä pikkuhiljaa sitten tullut takaisin.” H1

Vanhempien mukaan systeeminen työskentely on vahvistanut vanhemman osallisuutta työskentelyssä. Systeeminen työskentely on vahvistanut vanhemman jaksamista. Moniammatillinen työskentely on tuonut eri näkökulmia perheen tilanteeseen ja antanut työntekijöille ymmärrystä vanhempien tilanteesta, sekä vahvistanut vanhempien vanhemmuutta.

6 YHTEENVETO

Tässä tutkimuksessani olen pyrkinyt selvittämään vanhempien käsityksiä systeemisen lastensuojelun toimintamallista sekä sitä, millaisilla tekijöillä on merkitystä systeemisen toimintamallin työskentelyssä. Teoreettisena viitekehystenä tutkimuksessa oli systeemiteoriat sekä tietoteorian kriittinen realismi. Tutkimus oli kvalitatiivinen haastattelututkimus, jossa teorialähtöisellä sisällönanalyysillä haastatteluaineistosta pyrittiin löytämään niitä mekanismeja, joilla on ollut merkitystä systeemisen lastensuojelun työskentelyssä.

6.1 Keskeiset tutkimustulokset

Haastatteluja tehdessä oli mielenkiintoista huomata oman hypoteesin kumoutuminen. Haastateltavat osallistuivat haastatteluihin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ehdotuksesta, ja hypoteesina oli, ettei kaikilla haastateltavilla olisi ollut hyviä kokemuksia systeemisen toimintamallin työskentelystä. Kävi kuitenkin ilmi, että kaikilla haastateltavilla oli pääosin myönteisiä kokemuksia nimenomaan tiimikokouksista, joissa he ajattelivat tullessa kuuluksi. Myös Isokuortti ja Aaltio (2020,11) toivat artikkelissaan esille, että vanhemmat ovat olleet tyytyväisiä systeemiseen työskentelyyn. Toisaalta he toivat esille, että tutkimukseen osallistuneet vanhemmat olivat olleet tyytyväisiä myös muuhun tapaan työskennellä kuin vain systeemiseen työskentelyyn. Isokuortin ja Aaltion (2020,11) mukaan kuudesta haastatellusta yksi oli ollut tyytyväinen moniammatilliseen keskusteluun, jota systeemisessä moniammatillisessa tiimissä oli perheen asioista käyty. Toisaalta kuudesta viisi haastateltavaa oli ollut pettynyt moniammatilliseen keskusteluun ja todennut, ettei moniammatillisen tiimin keskustelu ollut vienyt perheen asioita eteenpäin.

Tässä tutkimuksessa vanhemmat kokivat tärkeäksi moniammatillisen yhteistyön ja eri näkökulmien tuomisen perheen arkeen, jotta vanhemmat saattoivat miettiä perheen asioita eri näkökumista. Hyväksi koettiin yhteistyö lastensuojelun kanssa, jossa reflektoiden voi yhdessä miettiä ja pohtia millaisin keinoin perhettä voidaan tukea. Systeemisen toimintamallin

tavoitteena olisi mahdollistaa lapsille ja perheille kokonaisvaltainen apu (Aaltio & Isokuorti 2019a, 29).

Näenkin, että perheenjäsenten osallistuminen moniammatilliseen tiimikokoukseen on tärkeää silloin, kun perheen asioita käsitellään. Tiimikokouksessa saadaan kaikkien näkökulmat nostettua esille ja vanhemmat pääsevät kuulemaan tiimin jäsenten näkemyksiä perheen asioissa. Oikeaan aikaan annettu apu ja tuki vähentävät akuutteja kriisejä ja mahdollistavat suunnitelmallisen ja tavoitteellisen lastensuojelutyön (Fagerström 2016, 39).

Yhteisenä käsityksenä vanhemmilla oli, että systeeminen työskentely on perheen tilanteen kokonaisvaltaista kartoittamista ja avun antamista monenlaisiin haasteisiin, niin perheen kotona kuin verkostoissa. Työskentely on auttanut perheitä arjen toiminnoissa ja vanhempien jaksamisessa, kun vastuuta lasten kasvun ja kehityksen turvaamisesta on jaettu. Työskentelyssä on saatu vertaistukea sekä vahvistusta omille ajatuksille. Haasteena systeemiteoreettisessa ajattelussa on, että työntekijöiden tulee työskentelyssä huomioida monen eri tekijöiden vaikutuksia perheen systeemiin, ja se voi vaikeuttaa tapahtumien tarkastelua (Kilpeläinen 2009, 71; Healy 2014, 120).

Aineistosta analysoitiin mekanismit ja kontekstit, joilla on merkitystä muutostyöskentelyn tavoitteiden saavuttamiseksi. Mekanismeiksi, joilla on vanhempien mukaan merkitystä systeemisen lastensuojelun työskentelyssä, nousivat: 1) reflektio, 2) kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen, 3) osallisuus sekä 4) apu ja tuki. Työskentelyä toteutettiin perheen luontaisissa ympäristöissä, kuten kotona, harrastuspaikoissa sekä viranomaisverkoston tapaamisissa.

Tiimikokoukset ovat olleet paikkana ja työskentelynä sellaisia, jotka ovat lisänneet osallisuuden ja kuulluksi tuleminen kokemusta vanhemmilla. Tiimikokoustyöskentely on lisännyt vanhempien ymmärrystä lastensuojelusta sekä sen avulla on ymmärretty, että lastensuojelun tavoitteena on auttaa ja tukea perheen yhdessäoloa. Reflektion kautta on yhdessä löydetty perheen tilanteeseen erilaisia näkökulmia sekä mahdollisia ratkaisumalleja. Reflektio mahdollistaa keskustelun riskeistä, vahvuuksista ja ratkaisumalleista, jolloin perheen tilannetta voidaan arvioida ratkaisukeskeisesti ja pyrkiä löytämään ratkaisut systeemistä (Fagerström 2016, 27; Lahtinen ym. 2017, 16; ks. Healy 2014, 120).

Tiimikokous on työkalu systeemiseen työskentelyyn, jossa myös yhdessä asiakkaan kanssa on lupa pysähtyä asian äärelle ja ajattelemaan ennen kuin nopeasti reagoidaan tai tehdään päätöksiä. Tiimikokoukset ovat paikkoja, joissa voidaan etsiä erilaisia näkökulmia perheen

tilanteeseen ja luoda hypoteeseja. Tavoitteena päästä ”juurisyihin”, jotka ylläpitävät lapsen ja perheen systeemissä epätasapainoa. Tiimikokouksessa jokaisella on lupa tuntea ja kertoa tunteistaan ja ajatuksistaan. (Lahtinen ym. 2017, 20; Aaltio & Isokuorti 2019a, 26; Cross 2010, 28.)

Luottamus ja kuulluksi tuleminen sekä avoimuus tuovat tunteen työskentelyssä, että asiakkaan asiat otetaan tosissaan ja häntä ja hänen perhettään pyritään auttamaan. Tämä vahvistaa luottamuksellista suhdetta työntekijän ja asiakkaan välillä ja mahdollistaa rehellisen ja avoimen keskustelun perheen tilanteesta ja niistä vaihtoehdoista, miten tilanteissa voidaan toimia. Systeemisen lastensuojelutyön muutostyöskentely tapahtuu suhteissa, ja sen vuoksi on tärkeää lastensuojelun työskentelyssä kiinnittää huomiota perheen jäsenten suhteisiin ja vuorovaikutuksiin sekä niiden laatuun ja merkityksiin. (Aaltio & Isokuorti 2019b, 12).

Lahtisen ym. (2017) mukaan systeemisen toimintamallin työskentelyssä perheen kanssa tehtävää kohtaavaa vuorovaikutustyötä tehdään kaikessa lastensuojelutyön toiminnassa. Tällöin tärkeimmäksi työskentelymekanismiksi nousevat työntekijöiden kyky ja taito luoda sekä ylläpitää luottamuksellista vuorovaikutteista suhdetta asiakasperheisiin. Tämä luottamuksellinen yhteistyösuhde parhaimmillaan heijastuu myös muihin yhteistyöverkostoihin. Systeemisen lastensuojelun tavoitteena on muutostyöskentely vahvistaa perheen itsenäistä toimintaa. (Lahtinen ym. 2017, 17.)

Systeemisen työskentelyn mekanismit ovat kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa sekä reflektiossa. Aineiston mukaan myös tiimikokoustyöskentelyllä on ollut merkitystä moniammatillisuuden ja erilaisten näkökulmien esiintuojina. Kuitenkin yhteistä näille on kuulluksi tuleminen ja kohtaaminen. Työskentely voi jäädä merkityksettömäksi, jos asiakkaan ja työntekijän välillä ei ole asiakkaan näkökulmasta kuulluksi tulemistä tai kohdatuksi tulemistä. Cross ym. (2010 28) tutkimuksessa mukana olleen pienen (n=11) asiakasaineiston perusteella oli viitteitä siitä, että systeeminen työskentely paransi työntekijöiden saavutettavuutta ja lapset kokivat tullessa kuulluiksi sekä perheet saivat sosiaalityöntekijältä tarvitsemaansa apua.

Mielenkiintoista tämän tutkimuksen aineistossa oli, että haastatellut vanhemmat toivat esille, että omalla sen hetkisellä voinnilla, asenteella ja suhtautumisella on merkitystä lastensuojelun tarjoaman tuen vastaanottamiseen. Asiakaan oman näkemyksen näkyväksi tekeminen on mielestäni tärkeää myös lastensuojelutyössä. Asiakkaille (niin lapsille kuin vanhemmille) on

olemassa työkaluja itsearviointiin, joiden kautta olisi mahdollista tehdä näkyväksi työskentelyssä asiakkaan näkemys omasta tilanteestaan ja siitä, mitä apua on valmis ottamaan vastaan. (ks. Lahtinen ym. 2017, 31.)

Tutkimukseen osallistuneiden vanhempien mukaan työskentely on tuonut muutosta perheen arkeen, niin lasten käyttäytymisen muutoksena kuin vanhemmuuden vahvistumisena. Työskentelyllä on saavutettu yhteisesti asetettuja tavoitteita, ja kuulluksi tuleminen on lisännyt rohkeutta kertoa perheen muuttuneesta tilanteesta.

Asiakkaat itse kykenevät kertomaan omat tarpeensa, mutta sosiaalityössä ja muuallakin työntekijät mahdollisesti määrittävät, mitkä asiakkaan tarpeista ovat tosia ja mihin apua oikeasti tarvitaan (Mäntysaari 2006, 143). Näin ajatellen tutkimuksessani esiin noussut kuulluksi tuleminen on ensiarvoisen tärkeää sosiaalityössä. Mielestäni, kun ihmisten tarpeisiin vastataan, luottamus sosiaalityöhön vahvistuu. Loppujen lopuksi voidaan päästä yhteisymmärrykseen perheen tilanteesta, vaikka alkuun perheen tarpeet olisikin nähty asiakkaan ja viranomaisen näkökulmasta hyvin eri tavalla.

6.2 Pohdinta

Tutkimusprosessi eteni pääosin suunnitellusti, mutta haastetta tutkimukseeni toi haastateltavien mukaan saaminen, johon olin pyytänyt apua Essoten avohuollon sosiaalityöntekijöiltä. Luotettavuuden haasteeksi koen myös sen, että työskentelin itse Essoten avohuollossa sosiaalityöntekijänä tutkimusta tehdessäni. Luotettavuutta pyrin parantamaan sillä, että haastateltavat tulivat muiden sosiaalityöntekijöiden kautta, joten minulla itselläni ei ollut aiempaa kontaktia tai taustalla yhteistä työskentelyä haastateltavien kanssa. Toisena luotettavuustekijänä on työskentelyni Essoten lastensuojelun avohuollon systeemissä tiimissä. Tutkimuksessa pyrin olemaan objektiivinen ja ulkoistamaan itseni sosiaalityöntekijän toimesta ja virittäytymällä tutkijan rooliin. Tämän vuoksi haastateltavien ainoana kriteerinä oli osallistuminen systeemiseen työskentelyyn, jotta voisin saada mahdollisimman monipuolisen kuvan asiakkaiden käsityksistä systeemisestä lastensuojelusta. Haastatteluun osallistui seitsemän vanhempaa, mikä on pieni määrä, mutta toisaalta haastateltavilla oli samansuuntaisia

ajatuksia työskentelystä, joten voidaan ajatella, että tutkimus voi antaa viitteitä asiakkaiden näkökulmista systeemiseen lastensuojelun työhön.

Mielestäni systeeminen näkökulma, jossa huomioidaan perhe kokonaisvaltaisesti, on lastensuojelutyön ydintä. Myös kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen ovat mielestäni lastensuojelutyön perusasioita. Systeemisen toimintamallin perustana on monitoimijuus, jolloin perheen tilanteesta saadaan tarkempi kuva huomioidessa lapsen ja perheen kannalta keskeiset henkilöt lähi- että viranomaisverkostossa (Lahtinen ym. 2017, 18). Miten lastensuojelun työssä asiakkaiden osallistaminen mahdollistuisi entistä paremmin ja olisiko systeeminen ajattelu ja systeeminen toimintamallin mukainen työskentely yksi väline siihen? Mielenkiintoista olisi jatkaa laajemmin lastensuojelun asiakastyön näkökulmasta systeemisen toimintamallin tutkimista.

Kriittistä realismia on sovellettu melko vähän sosiaalityön tutkimuksessa, vaikka se voisi tarjota uudenlaisen näkökulman sosiaalityön tietoperustan luomiselle (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 193; Mäntysaari 2006, 137). Mäntysaaren (2006, 137) mukaan sosiaalityön aiemmat tutkimukset ovat painottuneet laadullisiin menetelmiin, jolloin haasteena voi olla tutkimustiedon sovellettavuusongelmia, jotka liittyvät tutkimustiedon yleistettävyyteen sekä empirismiin. Tässä tutkimuksessa on tutkittu vanhempien käsityksiä systeemisestä lastensuojelusta ja sen toiminnasta. Tutkimukseen haastateltiin perheitä, joilla oli kokemuksia systeemisen lastensuojelun työskentelystä. Oli mielenkiintoista tutustua perheiden systeemiin haastattelujen kautta ja niihin mekanismeihin, joilla voi olla merkitystä perheiden apuun ja tukeen. Kriittisen realismin kautta saatoinkin löytää ymmärrystä asioille, joita perheissä tapahtuu, mutta jotka eivät ole nähtävissä, vaan nimenomaan tutkittavissa yhdessä perheen kanssa.

Systeeminen näkökulma lastensuojelutyössä voi mielestäni vahvistaa työskentelyä ja saada asiakkaille kuulluksi tulemisen tunteen ja näin parantaa vuorovaikutusta asiakkaan ja työntekijän välillä ja edistää lapsen edun huomioimisen työskentelyssä. Haasteita itse systeemisen lastensuojelun toimintamallissa ovat isot asiakasmäärät, mikä on haasteena tarpeeksi tiiviille työskentelylle asiakasperheiden kanssa (ks. Aaltio & Isokuorti 2019a, 24; Lahtinen ym. 2017, 30).

Perheiden systeemeissä tapahtuu asioita, joita emme näe. Sen vuoksi on mielestäni tärkeää tunnistaa ne mekanismit, joilla voi olla merkitystä lastensuojelun työssä perheiden kanssa. Niitä voi olla mahdollista löytää, tutkimalla perheen kanssa yhdessä juurisyitä, jotka ovat

ilmenneiden pulmien ja haasteiden taustalla, saada ne näkyviksi ja löytää niihin mahdollisuuksien mukaan ratkaisukeinot tai vaihtoehtoiset toimintatavat.

Systeemisen lastensuojelun toimintaa on selvitetty THL:n raporteissa (ks. esim. Aaltio & Isokuorti 2019b) nimenomaan työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksia aiheesta Suomessa on vielä vähän ja olisikin mielenkiintoista jatkaa systeemisen lastensuojelun toimintamallin tutkimusta laajemmin. Olisi mielenkiintoista tutkia ja selvittää, onko toimintamalli käytössä Suomen kunnissa ja millaisessa laajuudessa sitä käytetään. Työntekijäresurssit vaikuttavat systeemisen työtteen käyttöönottoon ja ehkä myös siihen, miten systeemisen toimintamallin työskentelyä eri kunnissa toteutetaan. Omat haasteensa lastensuojelun työhön Suomessa tuo työntekijöiden suuri vaihtuvuus. Toisaalta voisi olla kiinnostavaa jatkaa ja laajentaa tutkimusta nimenomaan vanhempien ja perheiden näkökulmasta. Voidaanko toimintamallilla saavuttaa hyviä tuloksia lastensuojelutyössä ja mahdollisesti päästä perheen kanssa työskentelemään syvemmin ja ymmärtämään juurisyyt pulmien taustalla? Laadukkaan lastensuojelutyön varmistamiseksi, meidän tulee voida tuottaa perheille juuri heidän tarvitsemiaan tukipalveluita ja näin turvata perheiden hyvinvointi yhteiskunnassamme.

LÄHTEET

- Aaltio, E. & Isokuortti, N. (2019a). Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valtakunnallinen arviointi. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 3/2019. Verkkojulkaisu. Viitattu 9.2.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-289-5>
- Aaltio, E. & Isokuortti N. (2019b). Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Työpapereita 33. Viitattu 14.11.2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138967/Ty%c3%b6paperi%2033%20Systemisen%20lastensuojelun%20toimintamallin%20ydinelementit%20Aaltio%20ja%20Isokuortti_VALMIS.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Besthorn, F. (2013). Ecological Approach. Teoksessa M. Gray & S. Webb (toim.) Social Work Theories and Methods. 173-182.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an Experimental Ecology of Human Development. American Psychologist. July 1977. Cornell University. 513-531.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. International Encyclopedia of Education, Vol.3, 2nd, Ed. Oxford: Elsevier. Viitattu 24.10.2019. <http://titleiii-ptlproject.wikispaces.umb.edu/file/view/35bronfenbrenner94.pdf/455834098/35bronfenbrenner94.pdf>
- Cross, S., Hubbard, A. & Munro, E. (2010). Reclaiming Social Work London Borough of Hackney Children and Young People's Services: Independent evaluation. Viitattu 12.11.2020. <https://www.whatdotheyknow.com/request/51132/response/130736/attach/4/1%202816227%20RSW%20FINAL%20Report%20Sept%202010.pdf>
- Danermark, B., Ekstrom, M., Jakobsen, L. & Karlsson J. CH. (2002). Explaining Society: An Introduction to Critical Realism in the Social Sciences. E-kirja.
- Eskola, J. (2007). (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa L. Viinamäki & E. Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. (32-46). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Eskola, J. & Vastamäki, J. (2010). Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. (26-44). Juva: WS Bookwell Oy.
- Fagerström, K. (2016). Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpaperi 42/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Viitattu 29.1.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-778-7>

- Forrester, D., Westlake D., McCann M., Thurnham A., Shefer G., Glynn G. and Killian M. (2013). Reclaiming Social Work? An Evaluation of Systemic Units as an Approach to Delivering Children's Services. Final report of a comparative study of practice and the factors shaping it in three local authorities. University of Bedfordshire. Viitattu 20.8.2020. <https://uobrep.openrepository.com/bitstream/handle/10547/594517/finalreport-systemicunits.pdf?sequence=1>
- Gitterman, A. & Germain, C. (2008). The Life Model of Social Work Practice. Advances in Theory and Practice. Third edition. University Press: Columbia. E-kirja.
- Goodman, S. & Trowler, I. (2012). Social work reclaimed. Innovative Frameworks for Child and family Social Work Practice. Great Britain.
- Harikari, T. (2008). Riskillä merkityt. Helsinki: Hakapaino Oy. Verkkojulkaisu. Viitattu 30.11.2020. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/riskilla-merkityt.pdf>
- Harikari T. & Rauhala P-L. (2019). Towards Glocal Social Work in the Era of Compressed Modernity. Contemporary Social Work studies. Taylor & Francis Group E-kirja.
- Healy, K. (2014). Social Work Theories in Context: Creating Frameworks for Practice. 2. panos. 1.painos 2005. Basingstoke Palgrave Macmillan.E-kirja.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki.
- Härkönen, U. (2007). Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus - Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisestä. Internet. Viitattu 20.10.2019. <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/monitiet/pdf/harkonen.pdf>
- Isokuorti, N. & Aaltio, E. (2020). Fidelity and influencing factors in the Systemic Practice Model of children's social care in Finland. Children and Youth Services Review. Volume 119, December 2020. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740920320703?via%3Dihub>
- Kiddens, A. 1990. The Consequences of Modernity. Cornwall: T.J.Press.
- Kilpeläinen, A. (2009) Luhmannin ekologinen kommunikaatio teoreettisena lähestymistapana sosiaalityössä. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. (67-84). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuorikoski J. & Ylikoski P. (2006). Kausaliteetti ja kriittinen realismi. Sosiologia 43 (1), 1-13.
- Kuusela, P. (2006). Kriittisen realismin keskeisiä käsitteitä. Teoksessa P. Kuusela & V. Niiranen (toim.) Realismin haasteet sosiaalityöissä. (219-225). Oy UNIPress Ab.

- Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio, M. (2017). Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 25.2.2020.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-827-2>
- Lastensuojelu 2019. Avohuollon piirissä olleet lapset ja nuoret vuosina 2017-2019 kunnittain ja maakunnittain. THL. Viitattu 1.1.2021. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>
- Matthies, A-L. & Närhi, K. (2014). Ekososiaalinen lähestymistapa rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksenä. Teoksessa A. Pohjola & M. Laitinen & M. Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. (87–116). UNIPress.
- Metsämuuronen, J. (2005). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus kirjapaino: Jyväskylä.
- Munro, E. (2011). The Munro Review of Child Protection: Final Report, A child-centred system. Viitattu 11.11.2020.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175391/Munro-Review.pdf
- Mäntysaari, M (2006). Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa P. Kuusela & V. Niiranen (toim.) Realismin haasteet sosiaalityöissä. (137-162). Oy UNIPress Ab.
- Palattiyil, G., Sidhva, D., Pawar, M., Shajahan PK., Cox, J. & Anand, J.C. (2018). Reclaiming international social work in the context of the Global Agenda for Social Work and Social Development: Some critical reflections. E-artikkeli. Viitattu 27.11.2020. International Social Work 2019, Vol. 62(3), 1043–1054.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0020872818774107>
- Pawson, R. & Tilley, N. (1997). Realistic evaluation. London: Sage.
- Pekkarinen, E. & Tapola-Haapala, M. (2009). Kriittinen realismi sosiaalityössä tiedontuonnosta emansipaatioon. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. (183-205). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pekkarinen, E. (2014). Positiomalli rakenteellisen sosiaalityön tukena. Teoksessa A. Pohjola & M. Laitinen & M. Seppänen, (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. (214-233). UNIPress Ab.
- Pitkänen, Susan. (2020). Henkilökohtainen tiedoksiäntö. Haastattelu 11.3.2020.
- Pohjola, A. (2007). Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa L. Viinamäki & E. Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. (11-31). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Seikkula, J. & Arnkil T. E. (2005). Dialoginen verkostotyö. Tampere: Tammer-Paino Oy.

- SyTy. (2019). Systeemisen lastensuojelun levittäminen ja juurruttaminen. THL. Viitattu 2.2.2021. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/systeemisen-lastensuojelun-levittaminen-ja-juurruttaminen-syty->
- THL. (2019). Systeemisen lastensuojelun kehittäminen ja juurruttaminen. Viitattu 8.6.2020. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/systeemisen-lastensuojelun-levittaminen-ja-juurruttaminen-syty->
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf?_ga=2.218719130.222998825.1605975213-802723517.1604243326
- Töttö, P. (2006). Kriittinen realismi ja sosiaalitieteiden menetelmät. Teoksessa P. Kuusela & V. Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. (45-76). Oy UNI-press Ab.
- Vuorela, T. (1991). Sosiaalihuollon vaikuttavuuden arvioinnin mallit. Tutkimuksia 6/1991. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

LIITE 1

Haastattelun runko

Taustatiedot:

1. Haastateltavan taustatiedot (perheen rakenne, lastensuojelun asiakkuuden kesto)
2. Kuinka usein olet ollut mukana systeemisessä työskentelyssä (tiimikokouksessa)? Tiimikokoukseen osallistuneet?
3. Kerro omin sanoin, mitä systeminen lastensuojelu sinun mielestäsi on?

Haastattelun teemat:

1. Hyvinvointi
 - Mitä on hyvinvointi teidän perheellenne ja sinulle?
2. Apu ja tuki
 - Millaista apua ja tukea olet saanut ja missä kontekstissa?
 - Onko ollut mahdollisuutta vaikuttaa työskentelyyn / tuen muotoihin?
 - Oletko kokenut työskentelystä/avusta olleen hyötyä/apua?
 - Onko perheen tilanne/avun tarve muuttunut työskentelyn aikana?
3. Työntekijät
 - Onko tiedossa perheen työntekijät/muut toimijat
 - Onko työntekijöissä ollut vaihtuvuutta ja jos on, onko sillä ollut vaikutusta työskentelyyn?
 - Verkoston huomioiminen
4. Hypoteesit
 - Vaihtoehtoiset näkökulmat
 - Kuulluksi tuleminen
 - ”oikeista” asioista puhuminen
 - Osallisuus
5. Vuorovaikutus
 - luottamuksellisuus
 - Lapsen huomioiminen/lapsilähtöisyys: miten lapsi huomioitu työskentelyssä/tiimi kokouksissa? Onko lapsella ollut omia tapaamisia sosiaalityöntekijän/muun työntekijän kanssa?

LIITE 2

Kutsukirje

Hei

Olen sosiaalityön opiskelija Lapin Yliopistosta. Teen pro gradu tutkimukseni Essoten lastensuojelun systeemisestä toimintamallista. Tavoitteena on selvittää vanhempien käsityksiä systeemisestä lastensuojelun toimintamallista ja onko toimintamallilla ollut merkitystä perheen kanssa työskentelyyn, perheiden tilanteisiin ja käsityksiin työskentelystä. Tutkimusta varten kerään haastattelujen avulla asiakkaiden käsityksiä systeemisestä lastensuojelusta.

Tutkimuksen tuomalla tiedolla toivon olevan hyötyä Essoten lastensuojelussa tehtävälle asiakastyölle sekä asiakkaille itselleen. Valmiin pro gradu tutkimukseni luovutan Essoten lastensuojelulle.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja haastateltavalla on mahdollisuus keskeyttää haastattelu, milloin tahansa. Osallistujien henkilötietoja ei kirjata missään tutkimuksen vaiheessa. Haastattelut nauhoitetaan analysointia varten, nauhoituksia käsitellään luottamuksellisesti ja ne jäävät tutkijalle, eikä niitä tai tutkimuksen muistiinpanoja anneta ulkopuolisten käyttöön. Tutkimustuloksia raportoidaan niin, ettei yksittäistä tutkimukseen osallistujaa voida tunnistaa.

Toivon, että osallistut tutkimukseen. Jokainen kokemus on ainutkertainen ja vain sinä voit kertoa omasi. Haastattelu kestää 1-2h ja haastattelussa on kahvitarjoilu.

Halutessasi lisätietoja voit olla minuun yhteydessä.

Maiju Marttinen

Sosiaalityön opiskelija, Lapin Yliopisto

maijmart@ulapland.fi

LIITE 3

Suostumuslomake

Annan suostumukseni siihen, että Sosiaalityön opiskelija, Maiju Marttinen haastattelee minua ja haastattelu tallennetaan. Tutkijalla on lupa käyttää aineistoa tutkimuksessaan.

Minulla on oikeus halutessani keskeyttää haastattelu ja osallistuminen tutkimukseen milloin tahansa.

_____ / _____ /2020

Paikka

Päivämäärä

Allekirjoitus